

ARAS KÜLTÜR VE SANAT SEMPOZYUMU

(24-26 Ekim 2022, Iğdır-Türkiye)

BİLDİRİ ÖZETLERİ KİTABI

Editörler

Taner Aydın
Ayhan Yardımcıel

cas.igdir.edu.tr

ARAS KÜLTÜR VE SANAT SEMPOZYUMU

24-26 EKİM 2022, İĞDIR–TÜRKİYE

BİLDİRİ ÖZETLERİ KİTABI

Editörler

Taner AYDIN
Ayhan YARDİMCİEL

IKSAD Yayınevi ®

Bu kitabın tüm hakları İğdır Üniversitesi'ne aittir.
Yazarlar etik ve hukuki olarak eserlerinden sorumludurlar.

IKSAD Yayınevi - 2022©

Yayın Tarihi: 11.11.2022

ISBN: 978-625-8246-60-5

SEMPOZYUM KÜNYESİ

SEMPOZYUM ADI

Aras Kùltür ve Sanat Sempozyumu

TARİH ve YER

24-26 Ekim 2022, Iğdır–Türkiye

DÜZENLEYEN KURUMLAR

T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı
Iğdır Üniversitesi
Kafkas Üniversitesi
Bitlis Eren Üniversitesi

SEMPOZYUM DİLLERİ

Türkçe ve İngilizce

TOPLAM BİLDİRİ SAYISI

56

SUNULAN BİLDİRİ SAYISI

52

*Tüm çalışmalar çift kör hakem değerlendirmesinden geçmiştir.

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Mehmet Hakkı Alma (İğdır Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüsnü Kapu (Kafkas Üniversitesi)
Prof. Dr. Necmettin Elmastaş (Bitlis Eren Üniversitesi)
Prof. Dr. Selçuk Ural (Kafkas Üniversitesi)
Doç. Dr. Ebru Mandacı (Bitlis Eren Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Taner Aydın (İğdır Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ayhan Yardimciel (Kafkas Üniversitesi)

SEMPOZYUM BİLİM KURULU

Prof. Dr. Mehmet Hakkı Alma (İğdır Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüsnü Kapu (Kafkas Üniversitesi)
Prof. Dr. Necmettin Elmastaş (Bitlis Eren Üniversitesi)
Prof. Dr. Veli Bahşeliyev (Azerbaycan Milli İlimler Akademisi)
Prof. Dr. Selçuk Ural (Kafkas Üniversitesi)
Prof. Dr. Saliha Koday (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Hanlar Reşidoğlu (İğdır Üniversitesi)
Prof. Dr. Vedat Karadeniz (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat Karavelioğlu (İğdır Üniversitesi)
Prof. Dr. Musa Genç (İğdır Üniversitesi)
Prof. Dr. Zeki Koday (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Alperen Kayserili (İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Prof. Dr. İbrahim Kopar (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Kenan Arınç (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Mete Alım (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa Özdemir (Kafkas Üniversitesi)
Prof. Dr. Faruk Kaya (İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Ali Kırpık (Kafkas Üniversitesi)
Prof. Dr. Süleyman Sami Nalbant (İğdır Üniversitesi)
Prof. Dr. Zati Vatansever (Kafkas Üniversitesi)
Prof. Dr. İbrahim Güner (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdoğan Gavcar (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
Prof. Dr. Serhat Zaman (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa Özdemir (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Güneş (İğdır Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Demirtaş (Bitlis Eren Üniversitesi)
Prof. Dr. Oktay Kızılkaya (Kafkas Üniversitesi)
Doç. Dr. Akın Bingöl (Kafkas Üniversitesi)
Doç. Dr. Gülşen Bayat (İğdır Üniversitesi)
Doç. Dr. Oğuz Şimşek (İğdır Üniversitesi)
Doç. Dr. Refik Turan (Aksaray Üniversitesi)
Doç. Dr. Hasan Buyruk (Ordu Üniversitesi)
Doç. Dr. Bilcan Gökçe (İğdır Üniversitesi)
Doç. Dr. Namık Tanfer Altaş (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Nusret Yılmaz (İğdır Üniversitesi)
Doç. Dr. Volkan Duran (İğdır Üniversitesi)
Doç. Dr. Gülçin Yıldız (İğdır Üniversitesi)
Doç. Dr. Meltem Aydın (Kafkas Üniversitesi)
Doç. Dr. Nebahat Oran Arslan (Kafkas Üniversitesi)
Doç. Dr. Hüseyin Metin (Kafkas Üniversitesi)

Doç. Dr. Tolga Akay (Kafkas Üniversitesi)
Doç. Dr. Nesrin Güllüdağ (Iğdır Üniversitesi)
Doç. Dr. Ali İhsan Şekertekin (Iğdır Üniversitesi)
Doç. Dr. Atilla Karataş (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Süleyman Tekir (Sinop Üniversitesi)
Doç. Dr. Günay Kaya (Giresun Üniversitesi)
Doç. Dr. Cem Doğan (Iğdır Üniversitesi)
Doç. Dr. Abdulhakim Tuğluk (Iğdır Üniversitesi)
Doç. Dr. Ebru Mandacı (Bitlis Eren Üniversitesi)
Doç. Dr. Emine Teyfur (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Doç. Dr. Zülfiye Koçak (Bitlis Eren Üniversitesi)
Doç. Dr. Vural Genç (Bitlis Eren Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatih Gencer (Bitlis Eren Üniversitesi)
Doç. Dr. Erdem Karaca (Bitlis Eren Üniversitesi)
Doç. Dr. Hasan Taşkiran (Bitlis Eren Üniversitesi)
Doç. Dr. Ercan Alan (Bitlis Eren Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Taner Aydın (Iğdır Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ayhan Yardımcıel (Kafkas Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İsmail Abalı (Iğdır Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Öcal (Iğdır Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Özkan Aydar (Iğdır Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Rıfat Kuvanç (Iğdır Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Türkan Arık (Iğdır Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Halit Baş (Iğdır Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Adem Yulu (Iğdır Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hasan Biçim (Iğdır Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Tunçay Özdemir (Iğdır Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali Çelik (Iğdır Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Tuncay Çiçek (Iğdır Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ferdi Akbaş (Korkut Ata Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ramazan Arı (Iğdır Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Abdül Tekin (Iğdır Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Gonca Sutay (Iğdır Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Oğuz Doğan (Iğdır Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Kocaispir (Iğdır Üniversitesi)
Dr. Mesut Demircan (Meteoroloji 16. Bölge Müdürlüğü)

SEKRETERYA

Öğr. Gör. Ali Parım (Iğdır Üniversitesi)
Arş. Gör. Coşkun Kaya (Iğdır Üniversitesi)
Arş. Gör. Özden Dere (Iğdır Üniversitesi)
Arş. Gör. Ahmet Şamil Özmen (Iğdır Üniversitesi)

SEMPOZYUM FOTOĞRAFLARI

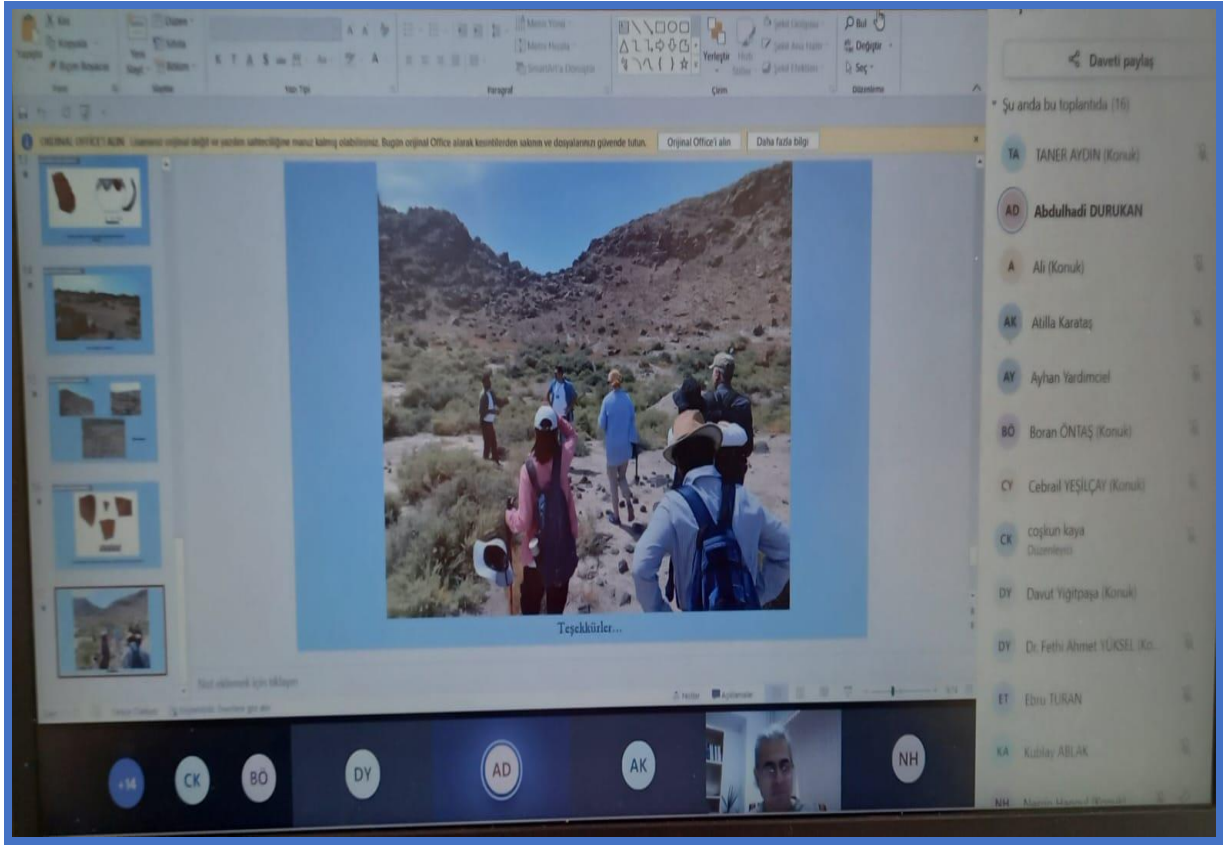

SEMPOZYUM PROGRAMI (YÜZYÜZE)

Açılış Oturumu	24 Ekim 2022- Konferans Salonu
Oturum Başkanı	Prof. Dr. Selçuk Ural
11.20-11.35	Prof. Dr. Roin Kavrelishvili <i>Mudanya Mütarekesi 'ne Giden Süreçte Türk-Yunan Savaşları</i>
11.35-11.50	Doç. Dr. Nebahat Oran Arslan <i>Türk-Rus İlişkileri Bağlamında Serdarabat Barajı Meselesi</i>
11.50-12.05	Doç. Dr. Akın Bingöl-Atakan Erdem <i>Doğubeyazıt Yayginyurt Kurganlarında Orta Tunç Çağı Çanak Çömlekleri</i>
I. Oturum	24 Ekim 2022- Konferans Salonu
Oturum Başkanı	Prof. Dr. Roin Kavrelishvili
13.15-13.30	Öğr. Gör. Muhsin Ertürk Budak <i>Mondros Mütarekesi 'nden Kurtuluşa Kağızman (1918-1920)</i>
13.30-13.45	Prof. Dr. Selçuk Ural-Mehtap Çınar <i>SSCB Sonrası Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Karabağ Sorunu (1991-1994)</i>
13.45-14.00	Prof. Dr. Selçuk Ural-Gülçin Şenermen <i>Batı Cephesi 'nin İlk Diplomatik Zaferi: Mudanya Mütarekesi</i>
II. Oturum	24 Ekim 2022- Konferans Salonu
Oturum Başkanı	Doç. Dr. Akın Bingöl
14.30-14.45	Dr. Öğr. Üyesi Maia Meskhidze <i>Mogzauri/Seyyah Dergisi 'nde Ağrı Dağı</i>
14.45-15.00	Prof. Dr. Mehmet Ali Kırpık-Dr. Öğr. Üyesi Ayhan Yardimciel-İrem Betül Aydın <i>Ekosistem Döngüsü İçerisinde Ağrı Dağı Arkeolojisi</i>
15.00-15.15	Doç. Dr. Ebru Mandacı-Cebraail Yeşilçay <i>Asur Kaynaklarında Uruatri-Nairi Bölgesi</i>
III. Oturum	24 Ekim 2022- Konferans Salonu
Oturum Başkanı	Doç. Dr. Ebru Mandacı
15.45-16.00	Dr. Öğr. Üyesi Ayhan Yardimciel <i>Erikua Krallığı ve Yayılım Alanına İlişkin Önergeler</i>
16.00-16.15	Öğr. Gör. Duygu Durmuş <i>Karakoyunlu Erken Demir Çağ Şehri Sur Duvarları</i>
16.15-16.30	Öğr. Gör. Sözer Akyıldırım <i>TBMM Hükümeti 'nin Askeri ve Diplomatik Zaferi Kars Antlaşması 'nın Önemi</i>
I. Oturum	24 Ekim 2022- Mevlâna Amfisi
Oturum Başkanı	Dr. Öğr. Üyesi Ayhan Yardimciel
13.15-13.30	Arş. Gör. Selahattin Bastan-Öğr. Gör. Emre Solmaz <i>Azerbaycan Devlet Halk Dansları Topluluğunun İğdir Halk Oyunlarına Etkisi</i>
13.30-13.45	Öğr. Gör. Dr. Elif Bektaş <i>Kars 'ın Marka Şehir Olma Politikası ve Aşıklık Geleneğine Yansımaları</i>
13.45-14.00	Doç. Dr. Nusret Yılmaz <i>Mehmet Kum 'un Öykülerinde Toplumsal Eleştiri</i>
14.00-14.15	Mahmut Aşkar <i>Bir Şehrin Kimliği</i>
II. Oturum	24 Ekim 2022- Mevlâna Amfisi
Oturum Başkanı	Doç. Dr. Nebahat Oran Arslan
14.30-14.45	Dr. Öğr. Üyesi Abdül Tekin

	<i>İshak Paşa Sarayı'ndaki Figürlü Bezemeler ve Saray Zindanı Özelinde Foucault'nun Görüşleri ile İktidar Sanat İlişkisine Bakış</i>
14.45-15.00	Öğr. Gör. Uğur Özen-Prof. Dr. Mustafa Küçüköner <i>Modern Resimde Ağrı Dağı Konusu</i>
15.00-15.15	Öğr. Gör. Emre Solmaz-Arş. Gör. Selahattin Bastan <i>Artvin Halk Oyunları'nın Makamsal ve Ritmik Açından İncelenmesi</i>
15.15-15.30	Dr. Öğr. Üyesi Türkan Arık <i>Etnografik Veriler Işığında Nahçıvan ve Çevresinde Tuzla İlgili İnanış ve Uygulamalar</i>
I. Oturum	25 Ekim 2022-Konferans Salonu
Oturum Başkanı	Dr. Öğr. Üyesi Taner Aydın
10.30-10.45	Arş. Gör. Coşkun Kaya <i>Ağrı Dağı Kuzey Eteklerindeki Antik Çağ Yerleşmelerin Jeomorfolojik Birimlerle İlişkisi</i>
10.45-11.00	Doç. Dr. Volkan Duran <i>Iğdır ve Civar İllerdeki Depremlerin Çeşitli Diferansiyel Denklemler Aracılığıyla Modellenmesi</i>
11.00-11.15	Hüseyin Yıldız <i>Orta Aras Havzası'nda Dağ Turizmi</i>
11.15-11.30	Dr. Öğr. Üyesi Ayhan Yardimciel-Doç. Dr. Atilla Batmaz <i>Arkeoloji-Turizm İlişkisinde Yeni Bir Destinasyon Önerisi: Erikua Kral Yolu</i>
II. Oturum	25 Ekim 2022- Konferans Salonu
Oturum Başkanı	Doç. Dr. Nusret Yılmaz
13.15-13.30	Hasan Namlı <i>Aktaş Urartu Kale Yolu Mühendisliği</i>
13.30-13.45	Dr. Öğr. Üyesi Taner Aydın <i>Tarihi Coğrafya Işığında Ağrı Dağı Bölgesi'ndeki Geçitler</i>
13.45-14.00	Ümit Sönmez <i>Ağrı Dağı Zirve Tırmanışında Doğubayazıt Rotası</i>
III. Oturum	25 Ekim 2022-Konferans Salonu
Oturum Başkanı	Dr. Öğr. Üyesi Ayhan Yardimciel
14.30-14.45	Şüheda Ablak <i>Erhacı Kompleksi Orta Tunç Çağı Çanak Çömlekleri</i>
14.45-15.00	Yeşim Kemer <i>Urartu Krallığı'nın Bulakbaşı Bölgesindeki Bayındırlık Faaliyetleri</i>
15.00-15.15	Kublay Ablak <i>Erken Demir Çağı'nda Ekonomik Döngüye İlişkin Gözlemler</i>
15.15-15.30	Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Çitgez <i>Ağrı Dağı'nın Kuzey Eteklerinde Tarihi ve Arkeolojik Merkez Toponimleri</i>
I. Oturum	25 Ekim 2022-Mevlâna Amfisi
Oturum Başkanı	Doç. Dr. Volkan Duran
13.15-13.30	Doç. Dr. Mehmet Can Pelikoğlu-Ferhat Acay <i>Karlı Âşıkların İcralarında Kullandıkları Âşık Havalarının Türk Müziği Makam Dizileri Bakımından Değerlendirilmesi</i>
13.30-13.45	Coşkun Oluz <i>Ata Ocakları'nın Kültürel Serüveni</i>
13.45-14.00	Dr. Öğr. Üyesi Yakup Açar-Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Yılmaz-Öğr. Gör. Erdem Hadi İrtürk <i>Türk Halk Müziği Nazariyatında Usul Meselesi ve Bitlis Türküleri Örneğinde Bir Usul Analiz Çalışması</i>
14.00-14.15	Savaş Yener Erol

	<i>Geçmişten Bugüne Iğdır'da Düğün (Toy) Müzikleri (Toyları Makineye Hapsettik, Toylar Ağladı</i>
II. Oturum	25 Ekim 2022- Mevlâna Amfisi
Oturum Başkanı	Doç. Dr. Nusret Yılmaz
14.30-14.45	Murat Şahin <i>Ağrı Dağı Bölgesi'nde Önemli Bir Turizm Merkezi: Kalus Kalesi</i>
14.45-15.00	Hüseyin Yıldız <i>Ağrı Dağı'nda Yaban Hayatı</i>
15.00-15.15	Prof. Dr. Mustafa Küçüköner-Öğr. Gör. Uğur Özen <i>Güncel Gravürlerde Ani Teması</i>
15.15-15.30	Faruk Torunoğlu <i>Roma'dan Uzak Bir Roma: "Mren Katedrali" (Türkiye'nin Sıfır Noktasında Bir Sanatsal Yapı: Mren)</i>

SEMPOZYUM PROGRAMI (ONLİNE)

26 Ekim 2022

Salon I – I. Oturum- Oturum Linki (<https://teams.live.com/meet/9446510726760>)

Oturum Başkanı	Doç. Dr. Atilla Karataş
10.00-10.15	Dr. Öğr. Üyesi Fethi Ahmet Yüksel-İsmet Alpaslan <i>Halk Kültüründe Depremler</i>
10.15-10.30	Cebrail Yeşilçay <i>Urartu Krallığı'nın Aras Havzası'na Ulaşması: Nedenler ve Sonuçlar</i>
10.30-10.45	Prof. Dr. Veli Bahşaliyev <i>Nahçıvantepe'de Arkeolojik Kazılar</i>
10.45-11.00	Dr. Abdulhadi Durukan <i>Iğdır Bölgesi Orta Tunç Çağı Merkezleri</i>

Salon I – II. Oturum- Oturum Linki (<https://teams.live.com/meet/9410468677174>)

Oturum Başkanı	Prof. Dr. Veli Bahşaliyev
11.30-11.45	Doç. Dr. Hüseyin Metin <i>Iğdır Melekli'deki Urartu Yerleşmeleri</i>
11.45-12.00	Doç. Dr. Atilla Karataş <i>Orta Aras Havzası'nda Antik Dönem Su Yönetimi</i>
12.15-12.30	Doç. Dr. Davut Yiğitpaşa <i>Menuahinili Kenti Sorunsallığı Üzerine Düşünceler</i>
12.30-12.45	Doç. Dr. Savaş Durmuş <i>Zengezor Koridoru'nun Orta Aras Havzası ve Bölge Ülkelerine Ekonomik Etkisi</i>

Salon II – I. Oturum- Oturum Linki (<https://teams.live.com/meet/9476223853731>)

Oturum Başkanı	Dr. Taner Aydın
10.00-10.15	Doç. Dr. Atilla Karataş-Saliha Ebru Çakırgöz <i>Ağrı Dağı Çevresinde Antik Dönem Su Yapıları</i>
10.15-10.30	Yahya Öztürk <i>Ağrı Dağı Çevresinin Sismik Kaynak Zonları ve Bazı Depremlerin Mekânsal Sonuçları</i>
10.30-10.45	Arş. Gör. Elmar Bahşaliyev <i>Naxçıvan'da Orta Kalkolitik Çağ Kültürü'nün Xüsusiyyətləri</i>
10.45-11.00	Saliha Ebru Çakırgöz-Doç. Dr. Atilla Karataş <i>Ağrı Dağı Çevresinde Tarihi Süreçte Doğal Yapı Malzemelerinin Kullanımı ve Bazı Mühendislik Teknikleri</i>

Salon II – II. Oturum- Oturum Linki (<https://teams.live.com/meet/9489736998998>) (<https://teams.live.com/meet/9422794035827>)

Oturum Başkanı	Dr. Öğr. Üyesi Fethi Ahmet Yüksel
11.30-11.45	Doç. Dr. Alparslan Kartal <i>Mevlid Yazım Geleneğinin Son Dönemdeki Bir Örneği Olarak Karılı Mustafa Coşkun (Seffi) Efendi'nin (Ö. 1972) Mevlid-İ Şerif'i</i>
11.45-12.00	Doç. Dr. Davut Yiğitpaşa-Boran Öntaş <i>Bulakbaşı-Taşburun ve Karakoyunlu Urartu Yazıtları'nın Akıbeti</i>
12.15-12.30	M. Faruk Akbaş-Ahu Akbaş <i>Fotoğraflarla Ağrı Dağı'nın Kuzeyinde Kültür ve Sanat</i>
12.30-12.45	Şener Kalemci <i>Iğdır Bölgesi'nde Yeni Destinasyon Önerileri</i>
12.45-13.00	Dr. Öğr. Üyesi Nesrin Hangül <i>II. Dünya Savaşı'nın Gölgesinde Türk Basınında Türk Dil Bayramı Kutlamaları (1940-1945)</i>

İÇİNDEKİLER

<i>Ağrı Dağı Kuzey Eteklerindeki Antik Çağ Yerleşmelerin Jeomorfolojik Birimlerle İlişkisi</i>	
Coşkun Kaya.....	20
<i>Tarihi Coğrafya Işığında Ağrı Dağı Bölgesi 'ndeki Geçitler</i>	
Taner Aydın.....	21
<i>Karakoyunlu Erken Demir Çağ Şehri Sur Duvarları</i>	
Duygu Durmuş.....	22
<i>Erikua Krallığı ve Yayılım Alanına İlişkin Önergeler</i>	
Ayhan Yardımcıel.....	23
<i>II. Dünya Savaşı 'nın Gölgesinde Türk Basınında Türk Dil Bayramı Kutlamaları (1940-1945)</i>	
Nesrin Hangül.....	24
<i>Urartu Krallığı 'nın Bulakbaşı Bölgesindeki Bayındırlık Faaliyetleri</i>	
Yeşim Kemer.....	25
<i>Menuahinili Kenti Sorunsallığı Üzerine Düşünceler</i>	
Davut Yiğitpaşa.....	26
<i>Urartu Krallığı 'nın Aras Havzası 'na Ulaşması: Nedenler ve Sonuçlar</i>	
Cebrail Yeşilçay.....	27
<i>Asur Kaynaklarında Uruatri-Nairi Bölgesi</i>	
Ebru Mandacı & Cebrail Yeşilçay.....	28
<i>Erken Demir Çağında Ekonomik Döngüye İlişkin Gözlemler</i>	
Kublay Ablak.....	29
<i>Erhacı Kompleksi Orta Tunç Çağı Çanak Çömlekleri</i>	
Şüheda Ablak.....	30
<i>Iğdır Bölgesi Orta Tunç Çağı Merkezleri</i>	
Abdülhadi Durukan.....	31
<i>Nahçıvantepe 'de Arkeolojik Kazılar</i>	
Veli Bahşaliev.....	32
<i>Iğdır-Melekli 'deki Urartu Yerleşmeleri</i>	
Hüseyin Metin.....	33
<i>Bulakbaşı-Taşburun ve Karakoyunlu Urartu Yazıtları 'nın Akıbeti</i>	
Davut Yiğitpaşa & Boran Öntaş.....	34
<i>Geçmişten Bugüne Iğdır 'da Düğün (Toy) Müzikleri (Toyları Makineye Hapsettik, Toylar Ağladı)</i>	
Savaş Yener Erol.....	35
<i>Iğdır Bölgesinde Yeni Destinasyon Önergeleri</i>	
Şener Kalemci.....	36

<i>Fotoğraflarla Ağrı Dağı'nın Kuzeyinde Kültür ve Sanat</i>	
Faruk Akbaş & Ahu Akbaş.....	37
<i>Mogzauri/Seyyah Dergisi'nde Ağrı Dağı</i>	
Maia Meskhidze.....	38
<i>Türk-Rus İlişkileri Bağlamında Serdarabat Barajı Meselesi</i>	
Nebahat Oran Arslan.....	39
<i>Ekosistem Döngüsü İçerisinde Ağrı Dağı Arkeolojisi</i>	
Mehmet Ali Kırpık & Ayhan Yardımcıel & İrem Betül Aydın.....	40
<i>Naxçıvanda Orta Kalkolitik Çağ Kültürü'nün Xüsusiyyətləri</i>	
Elmar Bahşaliev.....	41
<i>Modern Resimde Ağrı Dağı Konusu</i>	
Uğur Özen & Mustafa Küçüköner.....	42
<i>Güncel Gravürlerde Ani Teması</i>	
Mustafa Küçüköner & Uğur Özen.....	43
<i>Ağrı Dağı Zirve Tırmanışında Doğubayazıt Rotası</i>	
Ümit Sönmez.....	44
<i>Artvin Halk Oyunları'nın Makamsal ve Ritmik Açısından İncelenmesi</i>	
Emre Solmaz & Selahattin Bastan.....	45
<i>Ağrı Dağı Çevresinin Sismik Kaynak Zonları ve Bazı Depremlerin Mekânsal Sonuçları</i>	
Yahya Öztürk.....	46
<i>Azerbaycan Devlet Halk Dansları Topluluğu'nun Iğdır Halk Oyunları'na Etkisi</i>	
Selahattin Bastan & Emre Solmaz.....	47
<i>Karlı Âşıkların İcralarında Kullandıkları Âşık Havalarının Türk Müziği Makam Dizileri Bakımından Değerlendirilmesi</i>	
Mehmet Can Pelikoğlu & Ferhat Acay.....	48
<i>Türk Halk Müziği Nazariyatında Usûl Meselesi ve Bitlis Türküleri Örneğinde Bir Usûl Analiz Çalışması</i>	
Yakup Açar & Hüseyin Yılmaz & Erdem Hadi İrtürk.....	49
<i>Halk Kültüründe Depremler</i>	
Fethi Ahmet Yüksel & İsmet Alpaslan.....	50
<i>Kars'ın Marka Şehir Olma Politikası ve Âşıklık Geleneğine Yansımaları</i>	
Elif Bektaş.....	51
<i>Mehmet Kum'un Öykülerinde Toplumsal Eleştiri</i>	
Nusret Yılmaz.....	52
<i>Ata Ocakları'nın Kültürel Serüveni</i>	

Coşkun Oluz.....	53
<i>İğdir ve Civar İllerdeki Depremlerin Çeşitli Diferansiyel Denklemler Aracılığıyla Modellenmesi</i>	
Volkan Duran.....	54
<i>Etnografik Veriler Işığında Nahçıvan ve Çevresinde Tuzla İlgili İnanış ve Uygulamalar</i>	
Türkan Arık.....	55
<i>TBMM Hükümeti'nin Askeri ve Diplomatik Zaferi Kars Antlaşmasının Önemi</i>	
Sözer Akyıldırım.....	56
<i>Orta Aras Havzası'nda Antik Dönem Su Yönetimi</i>	
Atilla Karataş.....	57
<i>Arkeoloji-Turizm İlişkisinde Yeni Bir Destinasyon Önerisi: Erikua Kral Yolu</i>	
Ayhan Yardımcıel & Atilla Batmaz	58
<i>Ağrı Dağı Çevresinde Antik Dönem Su Yapıları</i>	
Atilla Karataş & Saliha Ebru Çakırgöz.....	59
<i>Bir Şehrin Kimliği</i>	
Mahmut Aşkar.....	60
<i>Doğubeyazıt Yaygınyurt Kurganlarında Orta Tunç Çağı Çanak Çömlekleri</i>	
Akın Bingöl & Atakan Erdem.....	61
<i>İshak Paşa Sarayı'ndaki Figürlü Bezemeler ve Saray Zindanı Özelinde Foucault'nun Görüşleri ile İktidar Sanat İlişkisine Bakış.</i>	
Abdül Tekin.....	62
<i>Roma'dan Uzak Bir Roma: "Mren Katedrali" (Türkiye'nin Sıfır Noktasında Bir Sanatsal Yapı: Mren)</i>	
Faruk Torunoğlu.....	63
<i>Mondros Mütarekesi'nden Kurtuluşa Kağızman (1918-1920)</i>	
Muhsin Ertürk Budak.....	64
<i>Ağrı Dağı Bölgesi'nde Önemli Bir Turizm Merkezi: Kalus Kalesi</i>	
Murat Şahin.....	65
<i>Zengezor Koridoru'nun Orta Aras Havzası ve Bölge Ülkelerine Ekonomik Etkisi</i>	
Savaş Durmuş.....	66
<i>Batı Cephesi'nin İlk Diplomatik Zaferi: Mudanya Mütarekesi</i>	
Selçuk Ural & Gülçin Şenermen.....	67
<i>SSCB Sonrası Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Karabağ Sorunu (1991-1994)</i>	
Selçuk Ural & Mehtap Çınar.....	68
<i>Orta Aras Havzası'nda Dağ Turizmi</i>	
Hüseyin Yıldız.....	69
<i>Ağrı Dağı'nda Yaban Hayatı</i>	

Hüseyin Yıldız.....	70
<i>Ağrı Dağı Çevresinde Tarihi Süreçte Doğal Yapı Malzemelerinin Kullanımı ve Bazı Mühendislik Teknikleri</i>	
Saliha Ebru Çakırgöz & Atilla Karataş	71-72

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

AĞRI DAĞI KUZEY ETEKLERİNDEKİ ANTİK ÇAĞ YERLEŞMELERİN JEOMORFOLOJİK BİRİMLERLE İLİŞKİSİ

Arş. Gör. Coşkun KAYA

Iğdır Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2399-6181>

coskun.kaya@igdir.edu.tr

Özet

Ağrı Dağı, 5137 m yüksekliği ile Türkiye'nin en yüksek kesimini oluşturan volkanik kökenli dağ kütlesidir. Dağlık kütlenin %65'lik kesimi Iğdır, %35'lik bölümü Ağrı ili idari sınırları içinde yer almakta ve 1530 km²'lik hacmi ile Iğdır Ovası ile Doğubeyazıt Ovası arasında önemli topoğrafik bir sınır oluşturmaktadır. Oldukça yakın döneme kadar (en son 1840) volkanik aktivitesini sürdüren Ağrı Dağı'nın kuzey eteklerinin temel jeomorfolojik görünümünü, lav akıntılarının hazırladığı lav platoları oluşturmaktadır. Lav platoları (leçelik araziler) kaynaklarını Ağrı Dağı taç kısmındaki buzullardan ve kütle üzerine düşen yağışlardan alan geçici akarsu yatakları tarafından 50-100 m kadar yarılmıştır. Bu durum platonun tepelik ve sırtlara bölünmesine neden olmuştur. Günümüzde yerleşmeye fazla konu olmayan bu sahalarda Antik Çağda, bilhassa Erken Demir Çağ'ında, yoğun olarak (şehirler, kaleler) yerleşilmiştir. Yerleşim birimlerinin özellikle Iğdır Ovası ile lav platoları sınırındaki tepelik alanlar ile sırtlarda kurulduğu dikkat çekicidir. Bu durum antik çağ insanının Iğdır Ovası'nı yerleşim alanları haricinde (zirai ve hayvancılık amaçlı kullanma, sulak alandan faydalanma, kerpiç malzemesi tedarik etme, bataklık ortamların malarya hastalığı riskinin bulunması vb.) kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Tepelik alanlar hiç kuşkusuz ele geçirilmesi güç alanların başında gelmekle birlikte aynı zamanda bölgenin gözetleme kuleleri özelliğini de taşıyan jeomorfolojik öğelerdir. Bunun yanında tepelik alanlar, Ağrı Dağı'ndan gelebilecek blok içeriği yüksek sel/taşkın ve lahar akıntılarında önemli ölçüde korunabilen alanlar olarak dikkati çeker. Lav akıntıları ve dilleri arasında gelişim gösteren dar akarsu yatakları antik çağda, yerleşim alanlarından ziyade su rezervuarları ve mezarlık alanları olarak kullanılmıştır. Geçici akarsular tarafından parçalanmış lav platosu, aynı zamanda yüzeyi düz ve sağlam yerleşim alanlarının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Aktaş Köyü'nün hemen batısında bulunan Aktaş Kalesi, bu durumun en tipik örneklerinden birisidir. Genel olarak bazalt akıntılarında oluşan saha ayrıca şehir ve kale inşasında kullanılacak bol miktarda doğal malzeme kaynağı teşkil etmektedir. Tepeler üzerine kurulan yerleşim ve kalelerin duvarları, 100-300 m'lik nispi yükseltiye sahip tepelerin doğal duvar yapısı üzerine inşa edilmiştir. Doğal duvar yapısının kesintiye uğradığı alanlarda ise 6-7 metreyi bulan duvarlar yapılmıştır. Melekli, Karakoyunlu, Bulakbaşı, Aktaş, Erhacı ve Yazlık yerleşmelerinde ve yakınlarında yer alan antik çağ yerleşim alanları ve kalelerinin tepelik alanlarda ve sırtlarda kurulması, devrin insanının jeomorfolojik bilgiyi çok iyi bir şekilde kullandıklarını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ağrı Dağı, Jeomorfoloji, Antik Çağ Yerleşmeleri

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

TARİHİ COĞRAFYA IŞIĞINDA AĞRI DAĞI BÖLGESİNDEKİ GEÇİTLER

Dr. Öğr. Üyesi Taner AYDIN

Iğdır Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8615-0808>

taneraydin@igdir.edu.tr

Özet

Iğdır ilinin güneyinde kabaca doğu-batı doğrultusunda uzanan Aras Dağları, batıdan doğuya doğru Kızılcaziyaret Dağı (2887 m), Durak Dağı (2811 m), Zor Dağı (3196 m), Pamuk Dağı (2639 m) Büyük Ağrı (5137 m) şeklinde uzanır ve Küçük Ağrı Dağı (3896) ile ülkemizde son bulur. Aras Dağları ya da bazı eski haritalarda geçtiği şekliyle Ağrı Dağları, üzerindeki birçok geçit vasıtasıyla güneyindeki Van Gölü, Balık Gölü, Sarısu ve Fırat (Murat Nehri) havzalarını, Aras havzasına bağlar. Başlıcaları, Pamuk, Çilli, Zor, Kucak-Asma, Aslanlı, Abbasgöl, Koçbaş, Taşuçan ve Alçalı olan bu geçitler, aynı zamanda tarihi İpekyolu'na ait güzergahlardan olan Kuzeybatı İran Yolu'nu Aras Vadisi'ne oradan da Güney Kafkasya'ya ve Karadeniz'e bağlayan en kısa yollar üzerinde yer alır. Arkeolojik verilere göre kalkolitik dönemden bu yana kullanıldığı anlaşılan geçitler, geçmişten günümüze siyasi, ekonomik ve askerî öneme sahip yerler olmuştur. Bu durum geçit noktalarında yapılmış savunma ve barınma amaçlı kale, kervansaray gibi yapılardan ile münferit yerleşmelerden de anlaşılmaktadır. Aras dağları antik dönemlerde Erikua ve Urartu Krallığı sınırlarını oluştururken üzerindeki geçitler ise önemli bir geçit olmanın yanında iki ülke sınırlarının korunduğu en önemli savunma noktaları da olmuştur. Ticari işlevi de olan bu geçitler, aynı zamanda birer gümrük kapısı görevi görmüş, sınırdaş ülkeler (Osmanlı-Safevi, Osmanlı-Avşar ve Osmanlı-Rus), ticari ilişkilerini bu geçitler üzerinden yürütmüşlerdir. Günümüzde de başta Pamuk Geçidi olmak üzere bazıları aktif veya yoğun bir şekilde kullanılan bu geçitler, Gürbulak sınır kapısından geçen ticari araçların Karadeniz limanlarına ve ülkelere ulaşmak için kullandığı en kısa yol durumundadır.

Anahtar Kelimeler: Aras Dağları, Aras Havzası, Geçit, Tarihi Coğrafya

Aras Kùltür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Tùrkiye

KARAKOYUNLU ERKEN DEMİR ÇAĞ ŞEHİRİ SUR DUVARLARI

Öğr. Gör. Duygu DURMUŞ

Kafkas Üniversitesi, Kazım Karabekir M.Y.O, Geleneksel El Sanatları Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7621-8768>

duygu.durmus@kafkas.edu.tr

Özet

Karakoyunlu Erken Demir Çağı Şehri olarak tanımlanan arkeolojik merkez aynı zamanda bilim insanlarının bir kısmı tarafından Erikua Krallığı'nın başkenti Luhiuni olarak da tanımlanmaktadır. Bu anlamda bir başkent olarak tanımlanmasına da bakılarak buranın her halükârda oldukça donanımlı bir yerleşim yeri olduğu açıktır. Başkent olarak tanımlanma süreci bu arkeolojik merkezin hemen yakınında olan Urartu Kralı Menua tarafından kurulmuş Menuahinili Kenti'nin yazıtıyla ilgilidir. Bu yazıtta Urartu Kralı Menua, Erikua Kabilesi'nin güçlü şehri Luhiuni'yi yıktığını ve yeni bir şehir kurduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda Erken Demir Çağı ve Orta Demir Çağı arkeolojik merkezlerinin birbirine yakın olması nedeniyle Orta Demir Çağı arkeolojik merkezinin Menuahinili olarak tanımlanması, diğer Erken Demir Çağı yerleşmesinin ise Luhiuni olarak önerilmesi uygun görülmüştür. Bu tür surla çevrili yapılar ekip üyesi olduğum Ağrı-Iğdır İlleri Yüzey Araştırması bilim kurulu üyeleri tarafından artık kale olarak tanımlanmamaktadır. Karakoyunlu ilçe merkezinin güneydoğusunda bulunan ve lav tepelerinin ova ile birleştiği noktada rampalı bir yol ile ulaşılan arkeolojik merkezin çok güçlü savunma duvarları bulunmaktadır. Erken Demir Çağı'na tarihlenen bu şehrin büyüklüğü ve yayıldığı alan, nekropol alanı ile uyumlu olup oldukça kalabalık bir nüfus tarafından kullanılmış olmalıdır. Nekropol alanda taş sandık sal taş kapak mezarların yanı sıra yönetici kesime ait olduğunu düşündüğümüz oda mezar da bulunmaktadır. Kaçak kazılar ile tahrip edilmiş mezarlık alanında karşılaşılan çanak çömlekler, Erken Demir Çağı skalası içinde oldukça karakteristik malzemelerdir. Şehrin oldukça güçlü sur duvarlarının inşasında kayalık alanda topografyaya uygun hareket edilmiş ve kayalık alanlar duvara dahil edilerek bu kayalık alanların arasına sur duvarları inşa edilmiştir. Şehrin Urartu Krallığı'nın kuzeydoğuya yayılımı sırasında tahrip edildiği ve sonrasında hiç kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Keza mimariyle uyumlu olan Erken Demir Çağı çanak çömlekleri, bölgede çok ezici bir yoğunluğa sahiptir. Urartu Krallığı'nın da bu şehri kullanmadığı anlaşılmaktadır. Şehrin ovaya hâkim olan konumu ve zengin su kaynaklarına yakınlığı, yer seçimi noktasında titiz davranıldığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Erken Demir Çağı, Sur Duvarları, Topografya, Şehir, Nekropol

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

ERİKUA KRALLIĞI VE YAYILIM ALANINA İLİŞKİN ÖNERMELER

Dr. Öğr. Üyesi Ayhan YARDİMCİEL

Kafkas Üniversitesi, Sarıkamış Turizm Fakültesi Turizm Rehberliği Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4196-2102>

ayhanyardimciel@kafkas.edu.tr

Özet

Erikua Krallığı, ismini Urartu Krallığı çivi yazılı yazıtlarından öğrendiğimiz ve Ağrı Dağı bölgesinde etkili muhtemelen Erken Demir Çağı'ndan beri var olan ve aynı zamanda Urartu Krallığı ile de çağdaş olan bir krallıktır. Erikua Krallığı ve başkenti Luhiuni için birçok bilim insanı tarafından çeşitli önermeler yapılmış ancak krallığın yayılım alanı için şimdiye kadar önermede bulunulmamıştır. Orta Aras Havzası'nda sürdürdüğümüz arkeolojik yüzey araştırmalarının tamamlanan yedinci yılı sonrasında gerek çivi yazılı yazıtlar gerekse tespit edilen arkeolojik merkezler ve çanak çömlek tipolojilerinden yola çıkılarak krallığın yayılım alanı, büyük oranda belirlenmiş durumdadır. Bu anlamda krallığın sınırları; Batıda İpek Geçidi, Güneyde Tendürek Dağ silsilesi, Doğuda Büyük ve Küçük Ağrı Dağları, Kuzeyde ise Aras Nehri ile çevrilidir. Önerilen sınırların doğal sınırlar olması göz önüne alındığında Krallığın askeri ve teknik gücünün de sınırı ortaya çıkmaktadır. Bu yayılım alanı üzerinde bulunan Aras Dağları'nın doğu bölümü ile Balık Gölü, Sinek Yaylası, Korhan Yaylası ve Ağrı Dağı, krallığın doğal sınırları içinde bulunan önemli coğrafi ünitelerdir. Krallığın bilinenin aksine oldukça teşkilatlı olduğu ve dönem için ciddi bir nüfusa sahip olduğu tespit edilen merkezlerin fazlalığından anlaşılmaktadır. Bu merkezlerin fazlalığı, aynı zamanda Erken Demir Çağı kültürünün Aras Havzası'ndan Van Gölü Havzası'na yayıldığını da ortaya koymaktadır. Krallığın hükmettiği coğrafyaya bağlı olarak tarım ve hayvancılığı aynı anda yaptığı ve bu anlamda transhumans bir toplum olduğu görülmektedir. Su kaynakları açısından oldukça zengin olan bu coğrafyanın krallıkça denetim altına alınmış olmasına bağlı olarak krallık, hidrografya açısından çığır açacak imar faaliyetlerine de imza atmıştır. Gölet, baraj ve bentlerden oluşan hidrografik unsurlar, krallığa bağlı arkeolojik merkezlerin rutin mimari üniteleri olarak görülmeye başlanmıştır. Bu ünitelerin çoğu ise tercih edilen ekonomik modele bağlı olarak genellikle kalabalık hayvan sürülerinin su ihtiyacı için tasarlanmışlardır. Keza bu mimari üniteler genellikle hayvanların barındığı ağıllarla entegredir. Anlaşıldığı kadarıyla krallık, güçlü Urartu Krallığı ile yaklaşık 1 asır boyunca mücadele edecek güce de ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erken Demir Çağı, Ağrı Dağı, Erikua Krallığı, Yayılım Alanı, Sınır

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN GÖLGESİNDE TÜRK BASININDA TÜRK DİL BAYRAMI KUTLAMALARI (1940-1945)

Dr. Öğr. Üyesi Nesrin HANGÜL

Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6019-3487>

nesrin_soyer@hotmail.com

Özet

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Türkçeyi Türk kültürünün en önemli ögesi olarak gördü. Bu sebeple İkinci Meşrutiyet döneminde dilde sadeleştirme, Türkçeye dönüş gibi konulardaki yaşanan tartışmalar, Cumhuriyet döneminde de 1923 yılından itibaren tartışılmaya ve konuşulmaya başlandı. Dil meselesi ilk kez 1923 yılında düzenlenen İzmir İktisat Kongresinde kongreye katılan işçi delegelerin Latin harflerinin kabulüyle ilgili önerge vermesiyle gündeme geldi. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 1924 yılında bütçe görüşmelerinde bu konuya ilk defa Şükrü Saraçoğlu değindi. Saraçoğlu, konuşmasında okuma-yazmada istenilen başarının elde edilememesinin nedeninin Arap harfleri olduğunu belirtti. Konuşması mecliste ve basında büyük tartışmalara neden oldu. Uygun bir ortamın oluşması sonucu 1 Kasım 1928'de harf inkılabıyla birlikte Latin harflere geçildi. Türk dilinin layık olduğu değere kavuşmasını sağlamak amacıyla 12 Temmuz 1932 tarihinde Türk Dili Tetkik Cemiyeti (Türk Dil Kurumu) kuruldu. Türk dilinin bütün meselelerinin ele alınması için 26 Eylül 1932'de I. Türk Dil Kurultayı düzenlendi. Kurultaya çok sayıda bilim adamı, gazeteci, yazar, devlet adamı katıldı. Kurultayın son günü şair ve yazar Halit Fahri Ozansoy'un kurultayın açılış günü olan 26 Eylül'ün dil bayramı olarak kutlanması teklifi, üyeler tarafından oy birliğiyle kabul edildi. O günden sonraki her 26 Eylül günü, ülke genelinde "Dil Bayramı" olarak büyük coşkuyla kutlandı. Dil bayramları Halkevlerinin Dil, Tarih ve Edebiyat şubesi tarafından düzenlenen etkinliklerle gerçekleştirildi. Etkinlikler resmi programlar çerçevesinde düzenlendi. Dil konusunda halkı bilinçlendirmek için radyo aracılığıyla konferanslar verildi. Halkevlerinde milli kıyafetlerle oyunlar oynandı, piyesler verildi, halk şiirleri okundu. Bu faaliyetler Türk halkının milli değerlerini, toplumsal hafızasını, milli birlik ve beraberliğini canlı tutması bakımından önemlidir. Çalışma hazırlanırken dönemin basını temel başvuru kaynağı oldu. Dil bayramı kutlamalarıyla ilgili süreç, Son Posta, Vakıf, Ulus, Tan ve Akşam gazetelerinde yer alan haberler ve köşe yazıları ile Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden elde edilen bilgiler incelenerek değerlendirildi. Ayrıca konuyla ilgili telif eserlerden faydalanıldı.

Anahtar Kelimeler: Gazi Mustafa Kemal Paşa, Türk Dil Kurumu, I. Türk Dil Kurultayı, Milli Bayram, Türk Dil Bayramı.

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

URARTU KRALLIĞI'NIN BULAKBAŞI BÖLGESİNDEKİ BAYINDIRLIK FAALİYETLERİ

Yeşim KEMER

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0435-735X>
yesimkemer43@gmail.com

Özet

Urartu Krallığı'nın politik girişimlerle kurulumunu tamamladığı Van Gölü Havzası'ndan Aras Havzası'na ulaşma serüveni sonrasında Bulakbaşı, oldukça önemli bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Güneyi İpek Yolu'na bağlı olan Kafkasya Geçidi'nin Ağrı Dağı'nın batısından ve Aras Dağları'nın doğusundan geçerek Iğdır'da ikiye ayrıldığı görülmektedir. Bu yollardan ilki kuzeye doğru Kars ve Kafkasya'ya uzanırken, diğeri kuzeydoğuya doğru İran ve Nahçıvan'a doğru ilerlemektedir. Bulakbaşı, bu ikinci yol üzerinde bulunmaktadır. Ağrı Dağı lav akıntılarının ovanın bu bölümüyle birleştiği bordürdeki alçak lav tepeleri, Urartu Krallığı zamanında bir dizi bayındırlık faaliyetine zemin hazırlamıştır. Bu bayındırlık faaliyetlerinin birisi, Aktaş Kalesi olup diğerlerinden farklı olarak daha yüksek bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Aras Nehri'nin diğeri kıyısında Ermenistan sınırlarında bulunan Karmir-Blur arkeolojik merkezi göz önüne alındığında Urartu Krallığı'nın ovanın bu kesimine yaptığı yatırım iki şekilde açıklanabilir. Bunlardan ilki kuzeybatı İran'a giden yolun kontrol altına alınması diğeri ise Güney Kafkasya'ya kısa yoldan ulaşma çabasıdır. Bu iki hedefin de gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bulakbaşı Kale I, Bulakbaşı Kale 7 ve Aktaş Kalesi, Urartu Krallığı'nın Bulakbaşı bölgesi'nde yaptığı en önemli yatırımlardır. Özellikle Aktaş Kalesi sur duvarlarının uzunluğu ve kale yerleşmesinin büyüklüğü ile dikkatleri üzerine çekmektedir. Aktaş Kalesi'nin büyüklüğü göz önüne alındığında buranın devasa bir garnizon kenti olduğu görülmektedir. Bu kale kentin inşası ile Iğdır Ovası'nın güneydoğu bölümü kontrol altına alınmıştır. Kale aynı zamanda İran ve Kafkasya'ya ulaşan yolun da kontrolünü sağlamıştır. Urartu Krallığı'nın bu bölgedeki faaliyetlerinin iyi anlaşılması genel olarak krallığın yayılım alanı ve sosyo-kültürel yapısının da anlaşılmasına olanak sağlayacaktır. Dolayısıyla Bulakbaşı bölgesinde bulunan Orta Demir Çağı Urartu Krallığı yatırımları, inşa edildikleri tepeler, tepelerin konumlanmış olduğu yollar, ova ve su kaynakları ile birlikte değerlendirilmelidir. Bu değerlendirme Urartu Krallığı'nın ekonomik tercihi yaşam tipolojisi ile yerleşim stratejisi noktasında çok önemli bilgiler vermektedir. Bu bildiri ile Urartu Krallığı'nın Aras Havzası'na ulaştığı noktada coğrafyaya bağlı olarak oluşturduğu yerleşim stratejisi ve bu yerleşim stratejisine etki eden faktörlere dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler: Orta Demir Çağı, Urartu Krallığı, Bulakbaşı, Bayındırlık, Kale

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

MENUAHİNİLİ KENTİ SORUNSALLIĞI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Doç. Dr. Davut YİĞİTPAŞA

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8821-5628>

davut.yigitpasa@omu.edu.tr

Özet

Urartu Kralı Menua'nın, Menuahinili ismiyle kurduğunu belirttiği kentlerden birisi de Iğdır ili Karakoyunlu İlçesi sınırlarında bulunan Iğdır Ovası'na yakın alçak bir lav tepesi üzerinde bulunmaktadır. Menuahinili Kalesi, Ağrı Dağı'nın kuzey eteğinde Ermenistan tarafıyla birlikte tüm Aras Vadisi'ne hâkim bir noktadadır. Karakoyunlu-Taşburun ve Bulakbaşı bölgesindeki Urartu çivi yazılı yazıtlardan anlaşıldığı kadarıyla Kral Menua, Iğdır bölgesinde bulunan Erikua Krallığı ve başkenti Luhuni'yi saf dışı bıraktıktan sonra, Haldi Kapısı ile bir yeni şehir yaptırmıştır. Burada sistematik olarak gerçekleştirilen ilk araştırmalar A. A. Ivanovskij ve M. V. Nikol'skij tarafından 1893-1894 yılında yapılmıştır. Ancak yazıtlarla ilgili isim meselesi ile bir karışıklık bulunmaktadır. Yazıt ve kalelerden Taşburun olarak bahsetmişlerdir. Bu yazıtlarla ilgili karışıklık isim meselesi dışında buluntu yerleriyle de ilgilidir. Bu kentin nerede olduğu konusunda bilim insanları neredeyse hemfikirdir. Ancak tam olarak çözüme kavuşmamış muğlak kısımlar bulunmaktadır ve kentin kimliği tam olarak ortaya çıkartılamamıştır. Bunun önündeki en büyük engellerden birisi şüphesiz burada arkeolojik bir kazının olmamasıdır. Diğer bir sebep ise yoğun kaçak kazılar sonucu bu arkeolojik merkezin günden güne tahrip olmasıdır. Menuahinili ile ilgili ilk ciddi çalışma, ekip üyesi olduğum Ağrı-Iğdır illeri Arkeolojik Yüzeysel Araştırmalarının 2022 yılı sezonunda yapılmıştır. Periyodik olarak 25 bilim insanı 8 defa yaptıkları çalışmada kentin kutsal alanını, stadel kısmını ve kale yerleşmesi ile sivil halkın yaşam alanları konusunda ciddi bulgulara ulaşmışlardır. Bu açıdan bakıldığı zaman belirtildiği üzere bu tür sorunsallıkların çözülmesi açısından yeterli sürelerde uzun soluklu araştırma projelerinin de yapılması oldukça makul görünmektedir. Menuahinili, Karakoyunlu ilçesinin batısında, ilçeye 3 km. uzaklıktaki Mağaralar Mevkii'nde, Iğdır Ovası'na sokulmuş lav tepeleri üzerinde yer alır Burada 3 ayrı kale bulunmaktadır. Burada kale, tapınak, Haldi Kapısı, libasyon çukurları olan kült alanı, yerleşim, kaya mezarı ve nekropol tespit edilmiştir. Kale I, II ve III yarı işlenmiş bazalt bloklardan yapılmış düzenli surları ve topografyaya uyum sağlayan tasarım anlayışıyla dikkati çeker. Surlar üzerinde irili ufaklı destek çıkıntılara ve duvarlara bitişik yarım kulelere yer verilmiştir. Kale II'de kaya kütleleri de doğal sur olarak kullanılmıştır. Sur duvarlarını oluşturan iç ve dış kenardaki taşlar yarı işlenmiş ve orta büyüklükte içte dolgu olarak daha küçük taşlar kullanılmıştır. Sitadelde tepenin en üst kesiminde bulunan Tapınak dikdörtgen planlı ve rizalitlidir. Orta Tunç Çağı, Erken Demir Çağ, Urartu ve Ortaçağ'a tarihlenen çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır. Akhemenid dönemine tarihlenebileceğimiz bir ateşgede, pişmiş toprak hayvan figürin başı, sikke, monokrom ve polikrom boya bezemeli seramikler ele geçirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Urartu Krallığı, Menuahinili, Orta Demir Çağı, Haldi Kapısı, Kale Yerleşmesi

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

URARTU KRALLIĞI'NIN ARAS HAVZASI'NA ULAŞMASI: NEDENLER VE SONUÇLAR

Cebrail YEŞİLÇAY

Bitlis Eren Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7091-6423>

yesilcaycebrail6@gmail.com

Özet

Urartu Krallığı'nın yeni politik ve merkezi bir güç olarak ortaya çıktığı dönem, güneyinde ve aynı zamanda Kuzey Mezopotamya'da Assur Krallığı'nın da güçlü bir krallığa dönüştüğü bir döneme denk gelmiştir. Assur Krallığı'nın Kuzey Mezopotamya'da güçlü olmasından dolayı, Urartu Krallığı güneye doğru sınırlarını genişletmek istese de başarılı olamamıştır. Urartu ve Asur krallıkları arasında yapılan bazı savaşlar sonrası iki krallık Van Gölü Havzası'nın güneyini temelde sınır kabul etmiş görünmektedirler. Bundan dolayı Urartu Krallığı güneyden çok, kuzey ve kuzeydoğu ile ilgilenmiştir. Urartu krallığı kuzey ve kuzeydoğu bölgelerine doğru yayılmaya MÖ 9. yüzyılın ortalarından itibaren başlamıştır. Urartu Krallığı'nın kuzey ve kuzeydoğusunda Aras Havzası bulunmaktadır. Urartu Krallığı'nın merkezini oluşturan Van Gölü Havzası'ndan Aras Havzası'na bağlantı sağlayan antik yollardan ikisinin ön plana çıktığını görmekteyiz. Bunlardan birinci yol; Erciş-Çaldıran-Muradiye-Doğubayazıt, ikinci yol ise Erciş-Patnos-Tutak-Ağrı-Doğubayazıt yoludur. Urartu Krallığı bu yönde ilerlemesini devam ettirirken birinci yol güzergâhında bulunan Muradiye'de Körzüt Kalesi'ni, ikinci yol güzergâhında ise Patnos'ta yer alan Anzavurtepe'yi inşa etmiştir. Urartu Krallığı, inşa ettiği bu kaleler ile hem bu bölgelerden geçiş güvenliği sağlamış hem de bu bölgeler üzerindeki hâkimiyetini sürekli hale getirerek sınırlarını genişletmek istemiştir. Bu tespit zaten Urartu Krallığı'nın da bu yolları kullanmış olduğunu belgelemektedir. Doğubayazıt'ta bulunan Gölyüzü Kalesi'nin ise bir geliş rotası doğrultusunda mı inşa edildiği yoksa Doğubayazıt Ovası'na hâkim olunduktan sonra İran Yolu'nun kontrolü amacı ile mi inşa edildiği bugün net değildir. Ancak her şekilde Urartu Krallığı'nın önemli yol ve geçitleri kontrol altına aldığı açıktır. Urartu Krallığı'nın Doğubayazıt'a yani Aras Havzası'na ulaşmasından sonra burada bulunan Erikua Krallığı ile uzun bir süre mücadele ettiği bulunan Urartu yazıtlarından anlaşılmaktadır. Urartu Krallığı'nın Karakoyunlu İlçesi'nde inşa ettirdiği Aktaş ve Bulakbaşı Kaleleri göz önüne alındığında bu mücadeleden Urartu Krallığı'nın galip çıktığı anlaşılmaktadır. Urartu Krallığı'nın Aras Havzası'nda başarılı olması sonucunda hem gerekli hammaddeleri elde etmiş hem de bereketli Doğubayazıt ve Iğdır ovalarında tarım faaliyetlerinde bulunarak ekonomisini güçlendirmiştir. Aynı zamanda esir alınan nüfusu, merkezi bölgelere aktararak ihtiyacı olan işgücü kaynağını da elde etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Urartu Krallığı, Assur, Aras Havzası, Anzavurtepe, Körzüt, Kale, Yol

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

ASUR KAYNAKLARINDA URUATRİ-NAİRİ BÖLGESİ

Doç Dr. Ebru MANDACI

Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7487-7057>

mandaciebru@hotmail.com

Cebrail YEŞİLÇAY

Bitlis Eren Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7091-6423>

yesilcaycebrail6@gmail.com

Özet

Asur yazıtlarındaki bilgilerden MÖ 13. yüzyılda Doğu Anadolu Bölgesi'nde küçük krallıkların ya da beyliklerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Uruatri ismi ilk defa Asur kralı I. Salmanassar (MÖ 1274-1245) dönemine ait yazıtlarda geçmektedir. I. Salmanassar, devletin sınırlarını genişletmek için Kuzey Suriye, Yukarı Dicle ve Toroslara seferler düzenlemiş ve devamında Torosları geçerek Doğu Anadolu Bölgesi'nin iç kısımlarına kadar askeri seferlerine devam etmiştir. Asur kralı, yazdırdığı tapınak kitabesinde Uruatri bölgesinde küçük krallıkların/beyliklerin yaşadığını ifade etmektedir. I. Salmanassar bölgeye düzenlediği seferler sonucunda 3 günde toplamda 8 ülkeyi ve 51 şehri yakıp yıktığını belirtmektedir. Kral ayrıca söz konusu 8 ülkenin adını vermektedir. Ülke isimleri tetkik edildiğinde Uruatri bölgesinin Van Gölü'nün kuzey ve kuzeydoğusunu kapsadığı anlaşılmaktadır. Nairi adı ise ilk olarak, I. Salmanassar'dan sonra Asur kralı olan I. Tukulti-Ninurta (MÖ 1244-1208) döneminde görülmektedir. Bu dönemde Asur Devleti, Kuzey Suriye, Yukarı Dicle ve Toroslar üzerinden Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgelerine doğru genişleme politikasına devam etmiştir. Nairi yer adı, Van Gölü merkez olmak üzere çevresini de içine alan bölgeyi tanımlamak için kullanılmıştır. Asur kralı yazıtlarında 43 Nairi kralından söz etmektedir. MÖ 1114-1076 tarihleri arasında hüküm süren Asur kralı I. Tiglat- Pileser ile birlikte Nairi hakkında çok daha yoğun bilgiler elde ediyoruz. Kralın yazıtlarında vermiş olduğu bilgilerden yola çıkarak lokalizasyon çalışması yaptığımızda Nairi ülkesinin sınırlarının Güneydoğu Toroslar'dan Doğu Karadeniz dağlarına kadar uzanan, Karasu ve Murat Nehri ile Aras'ın batı kısmını kapsamış olabileceği ortaya çıkmaktadır. Asur yazıtlarındaki bilgilere göre Uruatri-Nairi bölgesine bakıldığında, merkezi bir yapının henüz oluşmadığı, küçük krallıklar veya beylikler olarak varlıklarını sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Ancak MÖ 1. binyılın başlarına gelindiğinde ise söz konusu küçük krallıklar/beylikler birleşerek güçlü bir krallığın temelini oluşturmuşlardır. Asur kralı I. Salmanassar döneminde 8 memleketten oluştuğu anlaşılan Uruatri, MÖ 1. binyılın başlarında Nairi halkı ile birleşerek Van Gölü çevresinde Urartu Devleti'ni kurmuşlardır. Urartu Devleti'nin kurulmasıyla Doğu Anadolu Bölgesi'nin tarihi değişmeye başlamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden birisi Urartu Krallığı ile Doğu Anadolu Bölgesi'nde çivi yazısının kullanılmaya başlanması ve bölgenin yazılı tarihinin oluşmaya başlamasıdır.

Anahtar Kelimeler: Asur, Doğu Anadolu, Uruatri, Nairi, Urartu

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

ERKEN DEMİR ÇAĞI'NDA EKONOMİK DÖNGÜYE İLİŞKİN GÖZLEMLER

Kublay ABLAK

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3752-0926>
sonterekeme@gmail.com

Özet

Erken Demir Çağı, Doğu Anadolu Bölgesi ve Kafkasya'da yeni bir yaşam düzeninin ortaya çıktığı dönemdir. Bu dönemde höyük olarak tanımlanan klasik dikey tabaka yerleşim modelinden farklı olarak stratejik yol ve güzergâhları kontrol eden surla çevrili kale/kale kent olarak tanımlanabilecek yaşam alanlarına geçilmiş, hayvancılık merkezli bir ekonomik model tercih edilmeye başlanmıştır. Yapılan araştırmalar, bu tür merkezlerin mutlak surette ağıl üniteleriyle iç içe olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle bu dönem yerleşmelerinin yüksek rakımlı tepe veya dağ eteklerinde kurulduğu, yerleşim yerlerinin doğal olarak uzun süre yeşil kalan dağ çayırılarına yakın olduğu veya bunları kontrol ettiği anlaşılmaktadır. Bölge ile alakalı bilgi veren çivi yazılı Urartu kaynakları, Aras Havzası'na yaptıkları akınlarda on binlerce büyük ve küçük baş hayvanı götürdüklerinden bahsetmektedirler. Yüksek sayılardaki bu hayvan sürülerinin tek bir yerleşimden mi yoksa birçok farklı yerleşmeden mi toplandığı konusu belirsiz olmakla birlikte bunun arkeolojik alt yapısı üzerine bazı somut bulgulara ulaşılmıştır. Iğdır il merkezine bağlı Gelinciktepe arkeolojik merkezinin batı yamaçlarında yer alan birbirine bitişik nizamlı yapılar entegre oldukları yine aynı dönemde kullanıldığı anlaşılan barajlarla birlikte düşünüldüğünde bu arkeolojik merkezlerin ağıl-hayvan barınağı oldukları anlaşılmaktadır. Benzer durum Doğubayazıt ilçesine bağlı Bozkurt Köyü sınırlarında olan Hasanbey arkeolojik merkezi için de geçerlidir. Hasanbey arkeolojik merkezi stadelli olup, stadel kısmında yönetici kesimin avlu olarak tanımlanan surla çevrili ikinci alanının ise ağıl olduğu düşünülmektedir. Bu arkeolojik merkezin ovaya ve su kaynağına olan konumu Gelinciktepe ile benzerdir. Erken Demir Çağı'nda var olan yerleşmelerin dışında yeni bir yaşam modelinin hayata geçtiği ve yeni kültürün Kafkasya ve Kars üzerinden Ağrı Dağı bölgesine ulaştığı tespit edilen arkeolojik merkezlerin yoğunluğundan anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Erken Demir Çağı, Ekonomi, Hayvancılık, Baraj, Ağıl

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

ERHACI KOMPLEKSİ ORTA TUNÇ ÇAĞI ÇANAK ÇÖMLEKLERİ

Şüheda ABLAK

Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8375-5198>
arkeosuhedaablak@gmail.com

Özet

Orta Tunç Çağı, Doğu Anadolu Bölgesi içinde tartışmaları devam eden bir dönemdir. Tartışmanın dayanak noktası Van Gölü Havzası'nda arkeolojik kazısı yapılan merkezlerde Orta Tunç Çağı kültürünün stratigrafide tespit edilememiş olmasıdır. Yine aynı bölgedeki bazı arkeolojik merkezlerde ise kültür mimariden bağımsız sadece cılız bir çanak çömlek varlığı ile tespit edilmektedir. Bu haliyle İlk Tunç Çağı'nın güçlü kültürü olan Erken Transkafkasya Kültürü ile Orta Demir Çağı Urartu Krallığı arasında belirtilen stratigrafi görünürlüğünde önemli bir boşluk bulunmaktadır. Bu boşluğa gerekçe olarak göçebelik, iklim değişikliği gibi bazı görüşler ileri sürülse de son yapılan araştırmalar kültürün aslında farklı bir yaşam modeli benimsemiş olduğu göstermektedir. Iğdır bölgesinde yaptığımız araştırmalarda şu ana kadar kültüre ait 5 yerleşim yeri tespit edilmiştir. Bu yerleşmelerden bir tanesi sadece ilgili kültür taşıyıcıları tarafından kullanılmış olması ile diğerlerinden ayrılmaktadır. Iğdır ile merkez ilçeye bağlı Aşağı Erhacı Köyü sınırlarında bulunan arkeolojik merkez, Aşağı Erhacı Kompleksi olarak adlandırılmıştır. Bu arkeolojik merkezde, bir yerleşim yeri, bir savunma tesisi, bir taş ocağı ve bir de kurgan tipli mezarlık alanı bulunmaktadır. Aşağı Erhacı Kompleksinde bulunan çanak çömleklerin tamamı monokrom ve geometrik bezemeli çanak çömlekler olup, bu haliyle bile merkez dikkat çekmektedir. Keza Doğubayazıt İlçesi'ne bağlı Yaygınyurt Köyü sınırlarında bulunan Yaygınyurt Kurganlarında kültüre ait siyah açkılı çanak çömlekler dışında monokrom ve polikrom çanak çömlekler de tespit edilmiştir. Dönem kültürünün kullanmış olduğu çanak çömlek tipolojisinin monokrom, polikrom, geometrik veya fauna bezemeli olarak alt dallara ayrılması büyük ihtimalle kültürün devam ettiği ortalama 700-800 yıl süresi içinde farklı kırılmalara işaret etmektedir. Bu kırılmalar transhümanist yaşam modeli içinde tercih edilen ekonomik modellerle alakalı görülmektedir. Kültürün çanak çömlek repertuarında polikrom çanak çömlekler genel olarak kültürün ilerleyen evrelerine tarihlenmektedir. Siyah açkılı baskı tarak bezemeliler ile monokromlar ise birden fazla arkeolojik merkezle beraber tespit edildiği için çağdaş çanak çömlekler olarak kültürün erken evrelerine tarihlenmektedirler. Bununla birlikte fauna bezemeli ve özellikle polikrom olanların transhümanist yaşam döngüsü içinde yerleşim yerlerinde sabit yaşayan gruplara ait olduğu düşünülmektedir. Keza bahsi geçen çanak çömlekler sanatsal bir çabayı ortaya koymaktadır. Bu çaba ise yerleşik kültür ögesidir.

Anahtar Kelimeler: Erken Demir Çağı, Ağrı Dağı, Erikua Krallığı, Yayılım Alanı, Sınır

Aras Kùltür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

IĞDIR BÖLGESİ ORTA TUNÇ ÇAĞI MERKEZLERİ

Dr. Abdulhadi DURUKAN

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakùltesi, Arkeoloji Bölümü

ORCID ID: <https://Orcid:0000-0001-5624-0415>

abdulhadidurukan@hotmail.com

Özet

Orta Tunç Çağı ile ilgili araştırmaların henüz tatmin edici bir aşamaya gelmemiş olmasına rağmen ekip üyesi olduğum Ağrı-Iğdır İlleri Yüzev Araştırmaları çalışmalarıyla Iğdır Bölgesi'nde önemli keşifler yapılmıştır. Bu keşiflerin başında Aşağı Erhacı Yerleşmesi gelmektedir. Bu yerleşim yerini diğerlerinden farklı kılan en önemli özelliği, çanak çömlek verilerinin sadece Orta Tunç Çağı'na tarihlenmesidir. Bunun dışında ilgili kùltür taşıyıcılarının kullanmış oldukları diğer yerleşmeler; Bulakbaşı Kale 8, Deliktař Kalesi ve Gelinciktepe arkeolojik merkezleridir. Aşağı Erhacı Orta Tunç Çağı Yerleşmesi ova düzeyindeyken, diğer merkezler Ağrı Dağı lav tepeleri üzerinde bulunmaktadır. Aşağı Erhacı dışında en yoğun çanak çömlek buluntusu Bulakbaşı Kale 8'de tespit edilmiştir. Yerleşmelerin haritalandırılmış konum görüntülerinde, Orta Tunç Çağı'nda dönem insanların, ova ile ovaya yakın tepeleri beraber kullandıkları gör÷lmektedir. Bu bağlamda kùltürün trans hümanist bir kùltür olduğu söylenebilir. Ağrı Dağı'nın kuzeyinde beş farklı yerleşmede bu kùltüre ait çanak çömlek buluntularına rastlanılması, kùltürün bu dönem için Iğdır Ovası'nda yoğun yaşandığını göstermektedir. Bu kapsamda Orta Tunç Çağı kùltürü için atfedilen göçebelik tanımlamasının en azından Iğdır Bölgesi'nde geçerli olmadığı, bölgede yaşamın Kalkolitik Çağ'dan itibaren kesintiye uğramadan devam ettiği anlaşılmaktadır. Iğdır Bölgesi Orta Tunç Çağı yerleşmelerinin çanak çömleklerinin büyük çoğunluğunun monokrom ve geometrik bezemeli olduğu göz önüne alındığında kùltürün özellikle başlangıç aşamasında bu bölgede varlık gösterdiği sonucuna ulaşılır. Bu bildiri konusu ile Iğdır Bölgesi'nin Orta Tunç Çağı yerleşmeleri değerlendirilip yine bu yerleşimler ışığında kùltürün göçebelik ve yerleşik karakteri üzerine bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Iğdır, Iğdır Ovası, Orta Tunç Çağı, Çanak Çömlek, Monokrom

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, İğdir-Türkiye

NAHÇIVANTEPE'DE ARKEOLOJİK KAZILAR

Veli BAHŞALIYEV

Azerbaycan Bilimler Akademisi Nahçıvan Bölümü

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4914-3016>

velibahshaliyev@mail.ru

Özet

Nahçıvan Tepe yerleşmesi Nahçıvan şehrinin doğusunda, Nahçıvançay'ın sağ kıyısında, deniz seviyesinden 853 m yükseklikte yer almaktadır. Yerleşmede 2017 yılından bu yana AMEA Nahçıvan Bölümü'nün arkeoloji ekibi tarafından kazılar yürütülmektedir. Araştırmalar sırasında yerleşmede dört yapı katının olduğu tesbit edilmiştir. Bu yapı katlarının üçü Dalma Tepe kültürüne, dördüncüsü ise Neolitik Çağ'a aittir. Birinci yapı katı, tepe üzerinde 0, 8 metre derinlikte yer alır (Nahçıvan Tepe 1). Bu yapı katı dörtgen formlu mimari ile karakterize edilmektedir. Bu yapı katına ait karbon analizler yapılmamıştır. Ancak çanak çömleğin tipoloji analizine dayanarak yapı katı MÖ 4600-4400. yıllara tarihlendirilmiştir. İkinci yapı katı (Nahçıvan Tepe 2) tepenin üzerinden 0,78-2, 10 metre derinlikte yer almaktadır ve C 14 analizlere göre MÖ 4720-4529 yıllara tarihlendirilmiştir. Bu yapı katı için de dörtgen biçimli mimari karakteristiktir. Üçüncü yapı katı (Nahçıvan Tepe 3) tepe üzerinden 2,10-2,50 metre derinlikte yer alır ve çukur barınak türü mimari ile karakterize edilmektedir. Bu yapı katından alınan karbon örneklerin analizi MÖ 4945-4722 yılları işaret etmektedir. Bu yapı katlarında bulunan arkeolojik eserlerin çoğunluğunu çanak ve çömlekler oluşturmaktadır. Yerleşmenin stratigrafisine uygun olarak çanak çömlekler iki döneme tarihlendirilmiştir. Birinci yapı katının (Nahçıvan Tepe 1) çanak çömleği, Orta Kalkolitik Çağ'a, ikinci (Nahçıvan Tepe 2) ve üçüncü (Nahçıvan Tepe 3) yapı katının çanak çömleği ise Erken Kalkolitik Çağ'a tarihlendirilmiştir. Bu üç yapı katı Dalma Tepe kültürü için özgü olan baskı bezemeli ve boyalı çanak çömlekle karakterize edilmektedir. Dördüncü yapı katı (Nahçıvan Tepe 4) 2,5-3,5 metre derinlikte yer alır. Bu yapı katı için çukur barınak türü odalar karakteristiktir. Nahçıvan Tepe'de bulunan obsidyenler, Doğu Anadolu ile ilişkilerin olduğunu kanıtlamaktadır. Araştırmalara dayanarak söyleyebiliriz ki, Dalma Tepe kültürünün yerleşmesinde Karabağ, Nahçıvan ve İran Azerbaycanı topraklarında yaşayan toplumlar arasındaki ilişkilerin önemli rolü olmuştur. Urmiye Havzası ve Nahçıvan'ı kapsayan Dalma Tepe kültürü güneye doğru yayılmıştır.

Anahtar kelimeler: Yakın Doğu, Urmiye Havzası, Nahçıvan Tepe, Dalma Tepe, Mimari, Boyalı Çanak Çömlek

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

IĞDIR-MELEKLİ'DEKİ URARTU YERLEŞMELERİ

Doç. Dr. Hüseyin METİN

Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6790-4096>

arkeologmetin@hotmail.com

Özet

Melekli, Iğdır'ın merkez beldesi olup, Ağrı Dağı'nın kuzeyine konumlanmaktadır. Iğdır Ovası'nın güneyi ile Ağrı Dağı lav akıntılarının birleştiği alanda bulunan Melekli, aynı zamanda İpek Yolu Geçidine bağlı Kafkasya Yolu'nun Iğdır'a ulaştıktan sonra doğuya devam eden kolu üzerindedir. Stratejik bir konumda bulunan belde toprakları Kalkolitik Çağ'dan itibaren kesintisiz yerleşime sahne olmuştur. Delikkaya, Kültepe, Kasımtığı, Koruktepe ve Kaletepe gibi önemli arkeolojik alanlar Melekli sınırları içinde bulunmaktadır. Urartu Krallığı, Kral Menua zamanında bölgeye akınlar düzenlemiştir. Karakoyunlu, Taşburun'da bulunan yazıtlardan anlaşıldığı kadarıyla Urartu krallığının Erikua krallığı ile giriştiği mücadele sonrasında Ağrı Dağı'nın kuzeyi ile birlikte Iğdır Ovası'na da hakim olunmuştur. Ayrıca yazıtlarda, Urartu Kralı Menua'nın bugünkü Karakoyunlu ilçe sınırlarında Menuahinili ismiyle kent kurduğu ve kentte bir tapınak inşa ettirdiği bilinmektedir. Gerek mimari üslup gerekse çanak çömlek tipolojileri yardımıyla Urartu Krallığı'nın Melekli bölgesinde de birçok bayındırlık faaliyetine giriştiği görülmektedir. Nitekim Melekli-Kültepe Höyüğü, Rus işgal yıllarında Petrov ve yakın dönemde ise Kemal Balkan'ın arkeolojik kazı çalışmalarına konu olmuş ve bu kazılarda çok sayıda Urartu eseri ortaya çıkmıştır. Melekli'deki bir başka önemli Urartu yerleşimi Kaletepe Kalesi'dir. Lanetlitepe olarak literatüre geçmiş olan arkeolojik merkezin 2022 yılı arkeolojik çalışmalarıyla bilinen isminin Kaletepe olduğu anlaşılmıştır. Sonuç olarak Melekli'deki Kaletepe ve Kültepe yerleşimleri geçiş güzergahında olduğu için Urartu Krallığı'nın Karakoyunlu bölgesini denetim altına almadan önce Melekli'yi ele geçirdiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Urartu, Ağrı Dağı, Melekli, Yerleşme, Erikua Krallığı

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

BULAKBAŞI-TAŞBURUN VE KARAKOYUNLU URARTU YAZITLARI'NIN AKİBETİ

Doç. Dr. Davut YİĞİTPAŞA

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8821-5628>
davut.yigitpasa@omu.edu.tr

Boran ÖNTAŞ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2396-5270>
boran.ontas@gmail.com

Özet

Urartu Krallığı'nın, Van Gölü Havzası'ndan Aras Havzası'na geçiş noktasında Doğubayazıt önemli bir bölgedir. Doğubayazıt Sarısu Çayı ile birlikte Aras Nehri Havzası'na dahil olan bir bölgedir. Bununla birlikte Ağrı Dağı'nın güneyinde bulunması dolayısıyla da önemli yol ve rotaların bulunduğu bir coğrafyadadır. İpek Geçidi'nin batısında kalan bu alan Tendürek Dağları'nın kuzeyinde bulunmaktadır. Bu alanı egemenliği altına alan Urartu Krallığı'nın İran'a giden yolda Gölyüzü Kalesi'ni inşa ettiği düşünülmektedir. Daha sonra Aras Dağlarını aşarak kuzeye doğru ilerleyen Urartu Krallığı Melekli ve Karakoyunlu hattında Erikua Krallığı ile mücadele ettikten sonra, Karakoyunlu bölgesinde Bulakbaşı kalelerini inşa ettirmiştir. Bunlar içinde önemli olan kalelerden birisi de Aktaş Kalesi'dir. Ancak konumuzun odağında bulunan Menuahinili Kenti, Savunma Tesisi ve Kutsal Alanı daha komplike bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada Rus işgal yıllarında bir dizi arkeolojik kazı yapıldığı bilinmektedir. Sistematik olarak gerçekleştirilen ilk araştırmalar bahsedilen Rus işgali sırasında, A. A. Ivanovskij ve M. V. Nikol'skij tarafından 1893-1894 yıllarında yapılmıştır. Bu ilk araştırmalar neticesinde Urartu'ya ait Karakoyunlu'da ve Bulakbaşı etrafında üçer kale, ayrıca Karakoyunlu'da iki, Bulakbaşı'nda bir Urartu yazıtı tespit edilmiştir. Karakoyunlu'da tespit ettikleri kalelere Karakoyunlu Kale I, Karakoyunlu Kale II, Karakoyunlu Kale III; Bulakbaşı Suyu'nun batı kıyısında tespit ettikleri kalelere ise Bulakbaşı Kale I, Bulakbaşı Kale II, Bulakbaşı Kale III isimlerini vermişlerdir. Karakoyunlu II ve Bulakbaşı I olarak adlandırılan kaleler oldukça küçük çaplı bir kazı çalışması ile sonlandırılmıştır. Araştırmalar daha çok yazıtlar üzerine odaklı gerçekleşmiş, herhangi bir buluntu ve çizimden söz edilmemiştir. Karakoyunlu'da yer alan yazıtların nerede oldukları açıkça belirtilse de Bulakbaşı'nda bulunan yazıtın tam olarak nerede tespit edildiği bilinmemektedir. Bu kazılar sonrasında burada bulunan yazıtların sökülüp, yurt dışına çıkartıldığı anlaşılmaktadır. Bu yazıtlardan Menuahinili Kenti'nin Kutsal alanının batısındaki kayalıkta bulunanın lokasyon çalışmaları yapılmıştır. Ancak farklı kaynaklarda birçok farklı yazıttan farklı isimlerle bahsedilmektedir. Ayrıca Karakoyunlu'da akıbetinin ne olduğu bilinmeyen üçüncü bir yazıt olduğundan da bahsedilmektedir. Bu anlamda bu bölgede kaç tane yazıtın nerede olduğu konusunda akademik bir çalışma ortaya koymak hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Urartu Krallığı, Kral Menua, Menuahinili, Karakoyunlu, Taşburun

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

GEÇMİŞTEN BUGÜNE İĞDIR'DA DÜĞÜN (TOY) MÜZİKLERİ (TOYLARI MAKİNEYE HAPSETTİK, TOYLAR AĞLADI)

Savaş Yener EROL

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9121-6610>
savyen76@hotmail.com

Özet

Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapan Iğdır, coğrafi olduğu kadar aynı zamanda kültürel bir geçiş noktasıdır. Bu durum ilin sosyal ve kültürel hayatını da zengin kılmıştır. Bu alandaki en önemli olgulardan biri de düğünlerdir. Yörede Toy olarak bilinen düğünler, folklorik olarak çok geniş bir içerikte incelenmesi gereken bir olgu olduğu için burada sadece müzik başlığı altında incelenecektir. Düğünler Iğdır'da yaşayan Azerbaycan Türkleri ve yörede aşiret olarak ifade edilen Kürtler de farklı müzik icraları olarak karşımıza çıkar. Düğünlerdeki müzik kültürü, 1960-1980 dönemi düğün müzikleri, 1980-2000 dönemi düğün müzikleri ve 2000 yıllarından başlayarak günümüze kadar ulaşan üç farklı dönemi kapsar. Bu sınıflama elbette sosyo-kültürel değişimlerle alakalı olduğu kadar teknolojik gelişmelerle de alakalıdır. Bu tarih aralıklarının seçilmesinin sebebi, hem bu dönemlere şahitlik eden kaynak kişilerin varlığını devam ettirmesi hem de bu tarih aralıklarının gerek Türkiye gerekse Iğdır da sosyal ve kültürel anlamda önemli değişikliklere sebebiyet vermesidir. Iğdır bulunduğu konum itibarıyla Ağrı Dağı'nın kuzey eteklerindeki ovada bulunmaktadır. Bu bölüm aynı zamanda Kafkasya ve İran'a giden yolların da kesiştiği bölgedir. Bundan dolayı Iğdır bölgesinde çok renkli bir müzik kültürü bulunmaktadır. Ancak önemli coğrafi bölgelerin birleştiği alanda olmasına rağmen Iğdır'ın kendine has müzik ve folklor kültürü de bulunmaktadır. Bu kendine özgü kültürünü de bugünlere kadar taşıyarak getirebilmiştir. Globalleşen Dünya'nın artan teknolojik imkanlarla birlikte hayatın her alanına getirdiği değişiklikler ve yenilikler Iğdır bölgesinin düğünlerini (toylarını) da etkilemiştir. Bu çalışmada kendine has toy ve müzik kültürüne sahip Iğdır yöresinin düğün ve müziklerinde oluşan kültürel erozyona dikkat çekilmiş ve çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Iğdır, Kültür, Toy, Düğün, Org

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

IĞDIR BÖLGESİ'NDE YENİ DESTİNASYON ÖNERİLERİ

Şener KALEMCİ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8694-498X>
senerkalemci@gmail.com

Özet

Iğdır şehri, Sürmeli Çukurunun Anadolu'da kalan kısmı olan Iğdır Ovası'nda kurulmuş bir şehrimizdir. Iğdır ili aynı isimli ovayla birlikte Ağrı Dağı'nın da kuzeyinde bulunmaktadır. Bu alan yapılan arkeolojik ve tarihi araştırmalara göre, Kalkolitik Çağ'dan itibaren kesintisiz yerleşim görmüş bir alandır. Iğdır Ovası, Kafkasya Yolu'nun ikiye ayrıldığı bölümde bulunduğu için ayrıca önemli bir konumdadır. Bu yollar zaman içinde küçük ve orta çaplı ticaretin de kavşak noktasını oluşturmuştur. Bu sebeple Iğdır'da bir kervansaray da bulunmaktadır. Ancak var olan tüm dönemlere ait arkeolojik ve tarihi merkezlerin turizme kazandırılması noktasında oldukça geç kalınmıştır. Bunun en büyük nedenlerinden birisi şüphesiz Arkeoloji müzesinin olmamasıdır. Iğdır ve yakın çevresinin turizmi canlandıracak tarihi, arkeolojik ve doğal merkezleri bulunmaktadır. Bu sebeple bu bildiri ile bunlardan birkaçının üzerinde durulacaktır. Melekli, Cennetabat ve Karakoyunlu Ataocakları bugün gelinen noktada önemli destinasyon merkezleri haline gelmişlerdir. Bununla birlikte Ağrı Dağı tırmanış rotaları, İrem Bağları, Tuzluca Tuz Mağarası ve çevresindeki gökkuşağı tepeleri gibi son zamanlarda parıldayan destinasyon alanları da bulunmaktadır. Fakat biz şimdi ilk olarak yeni bir turizm rotası ve destinasyondan bahsedeceğiz. Bu destinasyon alanı, Iğdır Karakoyunlu ilçe sınırlarında Mağara Mevkii'nde bulunan Urartu Kralı Menuahinili tarafından yapılmış ve adına Menuahinili denilen arkeolojik merkezdir. Bu arkeolojik merkez, Stadel, Kale Kent, Tapınak ve Kaya Mezarı gibi mimari üniteleriyle oldukça zengindir. Aynı zamanda ilçe merkezine yakın olması sebebiyle de oldukça kolay bir ulaşımı vardır. Bu alanın rehabilite edilmesine bağlı olarak bölgede turizme önemli bir katkı sunacağı açıktır. Arkeolojik merkezin Krali kent olması ve kuruluşuna ilişkin tarihsel hikayesine bağlı olarak arkeolojik kalıntıları ve trekkinge uygun konumu, tarih, arkeoloji ve doğa severleri buraya çekecektir. Bu tür yeni destinasyon alanları kendi lokasyonlarına ek olarak zamanla etraflarında bulunan diğer lokasyonlara da etki edeceğinden bu bağlamda diğer bir çalışma alanımız olan Bulakbaşı bölgesi ile de bir entegrasyon yapılabilir.

Anahtar Kelimeler: Iğdır, Ağrı Dağı, Iğdır Ovası, Kafkasya, Ticaret, Erikua Kral Yolu

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

FOTOĞRAFLARLA AĞRI DAĞI'NIN KUZEYİNDE KÜLTÜR VE SANAT

Faruk AKBAŞ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5616-5678>
mfarukakbas@gmail.com

Ahu AKBAŞ

Özet

Ağrı Dağı, Anadolu için olduğu kadar Güney Kafkasya ve İran coğrafyalarında da oldukça önemli bir olgudur. Bu olgusal kavram mitolojik efsaneler, tarihi ve arkeolojik bilgi ve belgeler ile önemli bir kültürel mirası bünyesinde barındırmasından kaynaklanmaktadır. Iğdır Ovası'nın hemen güneyinde bir huni gibi yükselen kütleli varlığı aynı zamanda görsel bir şölen sunmaktadır. Bununla birlikte dağın kendisi eskiden beri seyyahların zirvesine ulaşmak istediği bir tutku haline gelmiştir. Marco Polo'nun çıkılamaz dediği Ağrı Dağı'nın zirvesine bugün belirli bir disiplin ve plan çerçevesinde çıkılabilmektedir. Ağrı Dağı'nın en güzel görüntüleri bölgenin en alçak kesimi olan Iğdır Ovası yönündedir. Aynı zamanda öteden beri insanların en çok iskân ettiği alan da Ağrı Dağı'nın kuzey yamaçları olmuştur. Bu bölgede turizm ve fotoğraf sanatçılığı kapsamında yaptığımız gezilerde belgelediğimiz fotoğraf kareleri önemli bir arşiv oluşturmuştur. Bununla birlikte Ağrı Dağı ile birleşen Iğdır'ın Melekli ve Karakoyunlu bölgelerinde devam eden gelenek ve görenekler de çalışmalarımız sırasında tespit edilmiş ve belgelenmiştir. Bu geleneklerin en önemlileri Ata Kültürü, Nevruz ve Ölü Bayramı'dır. Güney Kafkasya ve Anadolu'nun en alçak rakımlı Iğdır Ovası en yüksek rakıma sahip Ağrı Dağı'nın komşu olduğu bu bölge kendine has kültürü ve sanatı ile dikkat çekmektedir. Oldukça önemli bir kültür kavşağında bulunmasına rağmen Iğdır; kültürünü ve sanatını özgün bir şekilde koruyarak bugüne kadar getirebilmiştir. Kültür şemsiyesi altında gündelik hayatta rutin olarak kullanılan söylemler ve gelenekler yaşamın en az 7000 yıldır kesintiye uğramadan devam ettiği Iğdır'da tarihi ve arkeolojik merkezlerin varlığı ile daha anlamlı hale gelmektedir. Bir bütünün parçalarının oluşturan bu olgular silsilesinin bölgeyi merak eden, bölgeye gelmek isteyen ve asıl önemlisi bizatihi bölgede yaşayan insanlarla somut olarak buluşabilmesi için fotoğrafçılık sanatının işleyişine ihtiyaç vardır. Bakmakla-Görmek farkı Iğdır doğa, tarih ve arkeolojisi için söylenmiş bir söz gibidir. Bu çalışmamızla Dağın kuzey yamaçlarında karşılaştığımız ilgi çekici görüntüler kültür ve sanat başlığı altında derlenip tasnif edilerek dinleyiciler ile buluşturulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ağrı Dağı, Karakoyunlu, Melekli, Kültür-Sanat, Fotoğraf

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

“MOGZAURI/SEYYAH” DERGİSİ’NDE AĞRI DAĞI

Dr. Öğr. Üyesi Maia MESKHIDZE

Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Kafkas Dilleri ve Edebiyatları Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9235-6623>

maiaimeskhidze@gmail.com

Özet

“Mogzauri/Seyyah”, 20. Yüzyılın başında Gürcistan’da 1901’den itibaren tarih, arkeoloji, coğrafi-etnografi alanlarında yayımlanan aylık süreli bir dergidir. Tiflis’te basılan dergi ortalama 75 sayfa olup, ilk sayısı iki manat, diğer sayıları ise bir manattan satışa sunulmuştur. Derginin editörü İvane Rostomaşvili olup, Gürcistan başta olmak üzere Kafkasya ve Dünya ülkelerini her yönden tanıtmayı, güzel yerleri, ülkeler için değerli şahsiyetleri ve hayatlarını halka ve yabancılara tanıtmayı amaç edinmiştir. Dergide mektuplar, seyahatler, tanıtımlar, hikâyeler, destanlar, efsaneler, masallar, bibliyografi içeren mektuplar, tarihi-arkeoloji-coğrafi ve etnografi içeren makaleler yayınlanmıştır. Dergide Türkiye’ye dair yazılara da yer verilmiştir. Çalışmaya konu olan “Mogzauri” dergisinde Ağrı Dağı başlıklı yazıda önemli coğrafi ve tarihi bilgiler yer almaktadır. 12. sayısında Ağrı Dağı (Ararat) hakkında tanıtım makalesi 1902 yılında yayınlanmıştır. Makalede ifade edildiği üzere Osmanlıca “Agri-Dağı”, Ermenice “Masis”, Farsça “Kuş-Neki/Nuh dağı” adı verilen Ağrı Dağı, Aras Nehri’nin sağında, Rusya, Osmanlı Devleti ve İran sınırında bulunmaktadır. İki zirveden oluşan Ağrı Dağı, biri 17.000 foot (foot -İngilizce uzunluk ölçü birimi olup 30,48 cm tekabül etmektedir), diğer zirve ise 12.986 foot ve aralarında 8.820 foot geçidin ortasında Sardar Bulak pınarı akmaktadır. Dergide Ağrı Dağı ve çevresini ziyaret ederek çeşitli notlar alan seyyahlardan alınan bilgilere yer verilerek 1701 yılında Ternefor ve Gundelsgamer’in, 1829 yılında Parrot, 1845 yılında Abih ve diğerlerinin bölgeyi gezdiği ifade edilmiştir. Bölgede 4, 8 ve 14. yüzyıllarında meydana gelmiş depremlerden söz edilerek tesirleri hakkında bilgiler sunulmuştur. Makalede Van Gölü’ndeki çivi yazıtlarına yer verilerek içerikleri hakkında geniş bilgiler okuyuculara sunulmuştur. Ayrıca Lenormann’ın yazıtların menşei konusunda görüşleri aktarılmıştır. Lenormann’a göre, Ağrı Dağı çevresinde bulunan çiviyazılı yazıtların dili Gürcüceye çok benzemektedir. Lenormann’ın yukarıdaki görüşü desteklemek için birçok belgeye atıfta bulunduğunu ve dilsel bulgulara göre İncil’de "Togormlar" olarak adlandırılan Kartvel kabilelerinin M.Ö. 7. yüzyıla kadar aynı bölgede yaşadığına dikkat çekiyor. Van çiviyazılı yazıtlarına gelince, dilleri mevcut Ermeni dilinden büyük bir fark göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ağrı Dağı, Gürcistan, Tiflis, Mogzauri Dergisi, Çiviyazılı Yazıtlar

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA SERDARABAT BARAJI MESELESİ

Doç. Dr. Nebahat ORAN ARSLAN

Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2500-4564>

nebahatarслан@hotmail.com

Özet

Coğrafi olarak adı Sürmeli Çukuru olan Iğdır Ovası, buradan geçen Aras Nehri vasıtasıyla sulanmaktadır. Aynı nehirde yararlanan Ruslar nehrin avantajını kullanabilmek için, 1925 yılında yapılan Türk-Sovyet Dostluk Anlaşması'na dayanarak nehir üzerinde bir baraj yapmayı başardılar. Serdarabat adını alan bu baraj sayesinde Aras Nehri suyunun yarısı Sovyet Rusya arazisindeki Serdarabat Çölü'ne akıtılmakta idi. Dolayısıyla nehrin Türk tarafında nehir üzerinde daha önce bir baraj yapılmamış olduğu için Iğdır ovasına akıtılacak suyun miktarı azaldı ve Iğdır ziraatı zarar görmeye başladı. Bu yeni durum karşısında Türk yetkililer 1935 yılından itibaren ortaya çıkan sulama sorununun giderilmesi konusunda çalışmalar başlattılar. Bu kapsamda hazırlanan rapora göre; Aras Nehri 50.000 hektar genişliğinde olan Iğdır Ovasına, dar bir boğazdan geçtikten sonra Karakale civarından girmektedir. Bölge Rus Çarlığı yönetiminde iken Aras Nehri'nden kanallar açılarak ova rahat bir şekilde sulanmış ancak Kars Antlaşmasına göre Türk- Rus sınırı belirlendikten sonra durum değişmiş ve ovanın sulanmasında Serdarabat'ta yapılan baraj su darlığına neden olmuştur. Bu nedenle mevcut kanallardan ovanın sadece 36.000 hektarlık kısmı sulanabilmektedir. Raporda ortaya konulan bu sorun ne yazık ki iki ülke arasında uzun yıllar çözülemeyecek bir meseleye neden olmuştur. Bu çalışmada Rusların Serdarabat Barajı'nı yaptıktan sonra Iğdır Ovası'nın sulanması konusunda Sovyet Rusya-Türkiye arasında ortaya çıkan meseleyi incelemeye çalıştık. Cumhuriyet Arşivi'nde son bir yılda yayınlanan Türk Dış İşleri Bakanlığı belgeleri, yerel gazeteler ve telif eserlerden yararlanarak hazırlanan bu bildirinin sempozyumunuza katkı sağlayacağı düşüncesindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Iğdır, Serdarabat Barajı Türk- Rus İlişkileri, Kars.

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

EKOSİSTEM DÖNGÜSÜ İÇERİSİNDE AĞRI DAĞI ARKEOLOJİSİ

Prof. Dr. Mehmet Ali KIRPIK

Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0156-8127>

mhmtalikrpk@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Ayhan YARDİMCİEL

Kafkas Üniversitesi, Sarıkamış Turizm Fakültesi Turizm Rehberliği Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4196-2102>

ayhanyardimciel@kafkas.edu.tr

İrem Betül AYDIN

Kafkas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7662-6841>

aydinirembetul@gmail.com

Özet

Ekosistem basit tanımıyla canlı ve cansız varlıkların birbirleriyle olan ilişkileri şeklinde açıklanabilir. Bu tanımlama doğa ile insan ilişkisini en basit tabiriyle ortaya koymaktadır. Bundan dolayı neredeyse bütün arkeolojik merkezler aynı zamanda birer ekosistem üniteleridir. Taş işçiliği ile birlikte topografyaya yapılan müdahale ekosistemin temel olgusu olan canlı ve cansız varlıkların etkileşime geçtikleri sürecin de başlangıcıdır. Bu anlamda Ağrı Dağı bölgesi zengin su kaynakları, yapı ünitelerinde kullanılan püskürük kayalar, yüksek yaylalarında bulunan yeşil otlar açısından tam bir ekosistem döngüsüne sahiptir ki; Eski Çağ insanları binlerce yıl boyunca dağın özellikle kuzey yamaçlarını Iğdır Ovası ile birleştiği bölüme kadar kullanmışlardır. Bu bölüm lav tepeleri ile lav akıntılarının ova ile birleştiği alan olup arkeolojik açıdan oldukça zengin bir bölümdür. Burada yapılan su sistemleri, savunma tesisleri ve yerleşmeler bu bölümün çok uzun zaman boyunca çok büyük nüfusa sahip topluluklarca kullanıldığına işaret etmektedir. Ağrı Dağı'nın sadece yüksek olması ve bu bakımdan su kaynaklarına ev sahipliği yapması dışında Kafkasya'yı Anadolu ve İran'a bağlayan yolların kavşak veya geçiş noktasında olması ve bir anlamda bu yollara yön vermesi açısından da önemi büyüktür. Bu konumu ticaret, göç, savaş gibi olaylara doğrudan etki ettiği anlamına da gelmektedir. O sebeple Ağrı Dağı'nın geçmiş dönem kültürlerinin bıraktığı taşınır taşınmaz kültür varlıklarına ev sahipliği yapması oldukça önemlidir. Iğdır bölgesinde Ağrı Dağı merkezli taşınmaz kültür varlıklarını oluşturan sivil ve askeri yapılar, ekonomik döngüye ilişkin ağıl, bent ve su kanalları en erken Kalkolitik Çağ'dan başlamak üzere 6500-7000 yıllık bir süre içinde ekosistem döngüsünün yansımalarını bünyesinde barındırmaktadır. Ağrı Dağı'nın kuzeyinde bulunan ormanlık arazi dışında, Karakoyunlu İlçesi'ne bağlı Bulakbaşı, Yazlık ve İslamköy köylerinin bulunduğu sulak alan bölgenin önemli diğer ekosistemidir. Bu bölümde bulunan Ağrı Dağı merkezli su kaynaklarının oluşturduğu sulak alan ile bu sulak alana entegre edilmiş Eski Çağ yerleşim merkezleri insan-doğa ilişkisinin stratejisini mükemmel bir şekilde yansıtmaktadır. Bu strateji doğanın olanaklarından maksimum düzeyde yararlanma ve doğaya minimum düzeyde zarar verme olgusuna dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ağrı Dağı, Ekosistem, Arkeoloji, Su Kaynakları, Yerleşme

Aras Kùltür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Igdir-Türkiye

NAXÇIVAN'DA ORTA KALKOLİTİK ÇAĞ KÙLTÜRÜNÜN XÙSUSİYYƏTLƏRİ

Arş. Gör. Elmar BAŞALIYEV

Azerbaycan Bilimler Akademisi Nahçıvan Bölümü

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3360-0961>

elmarbakhshaliev@gmail.com

Özet

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin sınırları içerisinde yapılan araştırmalar sırasında Kalkolitik Çağ'a ait çok sayıda yerleşme ortaya çıkarılmıştır. Bu yerleşmelerin bir kısmı Orta Kalkolitik Çağ'a aittir. Bu yerleşmelere sırasıyla Uçan Ağıl, Uzunoba ve Bülövkaya höyükleridir. Uçan Ağıl ve Uzunoba yerleşmeleri küçük çaplı kazılarla öğrenilmiştir. Bu yerleşmelerin araştırılması, ülkemizin eski toplumlarının migrasyon alanını, onların Yakın Doğu ülkeleri ile iktisadi-kültürel ilişkilerini öğrenmeye olanak tanımıştır. Araştırmalar, Orta Kalkolitik Çağ'da Sirabçay ve Nahçıvançay havzasında yaşayan insanların tarım, hayvancılık ve madencilikle uğraştığını göstermektedir. Göçebe hayvancılık, eski toplumların çeşitli maden ocakları, o sırada bakır ve obsidyenle tanıklığı için elverişli olmuştur. Yerleşmelerde bulunan arkeolojik malzemenin çoğunluğunu çanak çömlekler oluşturmaktadır. Çanak çömleğin araştırılması Orta Kalkolitik Çağ kültürünün Son Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ kültürleri ekseninde geliştiğini göstermektedir. Ancak bu yerleşmelerde Dalma Tepe türü baskı bezemeli çanak çömlek bulunmamıştır. Bu dönemde Halaf ve Ubeyd kültürünün etkisini yansıtan boyalı çanak çömlek yaygındır. Orta Kalkolitik Çağ yerleşmelerinde Meydandağ obsidyenlerinin de kullanılması bu dönemde Doğu Anadolu ile ilişkilerin bulunduğunu kanıtlamaktadır. Büyük olasılıkla Halaf ve Ubeyd boyalı çanak çömleklerinin Güney Kafkasya yönünde yayılmasında Doğu Anadolu merkezlerinin de önemli rolü olmuştur. Bu tür boyalı çanak çömleklere Uçan Ağıl, Uzunoba yerleşmelerinde, çoğunlukla ise Bülövkaya yerleşmesinde rastlanılmıştır. Orta Kalkolitik Çağ merkezlerinin bir grubu göçebe hayat süren toplumların mevsimlik yerleşmeleridir. Bu açıdan Nahçıvan'da Orta Kalkolitik Çağ kültürünün yerleşmesinde göçebe toplumların belli yer aldığını söyleyebiliriz. Nahçıvanın Orta Kalkolitik Çağ kültüründe Urmiye Havzası'nın yerleşmeleri için karakteristik olan özelliklere de rastlanılmıştır. Araştırmalar Urmiye Havzası ile ilişkilerin daha yoğun olduğunu göstermektedir. Büyük ihtimalle, Dalma Tepe kültürü MÖ V. binyılın ortalarına kadar devam etmiş, Orta Kalkolitik Çağ'da ise kendine özgü özelliklerle karakterize edilen bir arkeolojik kültür yerleşmiştir. Nahçıvanın Orta Kalkolitik Çağ yerleşmelerini C 14 analizlere dayanarak MÖ 4600-4400 yıllarına tarihlemek mümkündür.

Anahtar kelimeler: Naxçıvan, Orta Eneolit, Bülövkaya, Nahçıvantepe, Dalma Tepe, Boyalı Keramikler

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

MODERN RESİMDE AĞRI DAĞI KONUSU

Öğr. Gör. Uğur ÖZEN

Kafkas Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2893-242X>

uozen40@gmail.com

Prof. Dr. Mustafa KÜÇÜKÖNER

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9796-0117>

mustkoner@hotmail.com

Özet

Eski Türklerin Eğri Dağ, İranlılar'ın Küh-i Nuh, Arapların Cebel ül Haris (Büyük Ağrı), Ermenilerin Masik, batı toplumlarının ise Ararat adıyla andıkları Ağrı, 5137 metrelik yüksekliğiyle Avrupa ve Türkiye'nin en yüksek dağıdır. Ağrı Dağı, kuzeyde Iğdır, güneyde ise Doğubeyazıt ovalarının arasında kilometrelerce uzaklıktan görülür. Doğusunda 3996 metre yüksekliğindeki kardeşi Küçük Ağrı ile birlikte Doğubeyazıt'ın karşısında heybetle yükselir. 2500 metreye kadar ortak bir taban üzerinde yükselen bu iki koniyi, yaklaşık 14 kilometre uzunluğundaki Serdabulak Geçidi (2687 m.) birbirinden ayırır. Eski kervan yolu üzerindeki bu geçitte birçok yayla yer alır. Jeolojik konumu ve Büyük Tufan'dan sonra Nuh'un Gemisi'ne ev sahipliği yapma efsanesinden dolayı çok açıdan önemli bir dağdır. Ağrı Dağı gerek yaşanan jeomorfolojik sürecin halen devam etmesi sebebi ile, gerek devasa görüntüsü ile ve Nuh Tufanı konusu ile eskiden beri keşfedilmeyi bekler bir yapıya sahiptir. Bu görkemli yapısı ile Ağrı Dağı yerli ve yabancı birçok sanatçının dikkatini çekmiş, resim sanatçıları hem dağın bu devasa yapısı hasebiyle hem de dağ ile ilişkilendirilen Nuh tufanı sebebiyle Ağrı Dağı'nı resimlemeye değer görmüşlerdir. Sanatçılar yapıtlarında dağın görünümünün yanı sıra çevresindeki sosyal yaşama da odaklanmışlar, ticaret yolları, Ağrı Dağı'ndaki muhtelif rotaları kullanan kervanların da resimlerini yapmışlardır. Bu bağlamda düşünüldüğünde üretilen yapıtların gerek geçmiş yaşamla günümüz arasında mukayese yapılabilmesi adına gerekse, Ağrı Dağı'nın tarihi verilerinin saptanması adına belgesel niteliklere sahip oldukları söylenebilir. Ağrı Dağı'nın aynı zamanda geçmişte yaşanan Nuh Tufanı ile ilişkilendirilmiş olması ve bu mistik yönü resim sanatçılarının dağı imgeye dayalı bir tema olarak resim çalışmalarında değerlendirmelerine de olanak sağlamıştır. Gerek jeolojik konumu gerekse stratejik bir ticaret geçidi üzerinde yer alması ve aynı zamanda efsanelere konu olan mistik yapısından dolayı olacak ki yerli ve yabancı birçok ressamın resimlerinde yer almış ve günümüzde de yer almaya devam etmektedir. Bu bağlamda biz bu çalışmamızda başlıklar altında yerli ve yabancı toplam on bir ressamın ait resimler üzerinden bilgiler sunmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Ağrı Dağı, Nuh Tufanı, Resim Sanatı, İmgesel Resim, Iğdır

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, İğdır-Türkiye

GÜNCEL GRAVÜRLERDE ANI TEMASI

Prof. Dr. Mustafa KÜÇÜKÖNER

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9796-0117>

mustkoner@hotmail.com

Öğr. Gör. Uğur ÖZEN

Kafkas Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2893-242X>

uozen40@gmail.com

Özet

Kars İline 42 km uzaklıktaki Ocaklı Köyü sınırları içerisinde yer alan, kültür ve medeniyetlerin buluşma noktası olan ve İpek Yolunun üzerinden geçtiği Ani Ören Yeri, volkanik bir tüf tabakası üzerine kurulmuş bir şehridir. Milattan önce ve sonra sosyal, kültürel ve ticari alanlarda farklı dönemlerde itibar kazanmış olan Ani kenti, farklı uygarlıklar tarafından da işgal edilmiştir. Bölgede egemenlik sürmüş olan devletler tarafından mutlaka kendi topraklarına katılması zorunluluğu altında kalmış ve zamanla içinde yaşamın tükenme noktasına geldiği, şimdi ise bir ören yerine dönüşen büyük ve kompleks içerikli bir yerdir. Ağrı Dağı'nın uzamda gözlemlenebildiği bu kent, özellikle son yüzyıllarda terk edilen, yıldan yıla da afet vb nedenlerle yıkılmakta ve tahrip olmaktadır. Bu bağlamda Ani'nin tarihsel değerlerinin gravür resimlerle kalıcı bir hale getirilmesi amacının yanı sıra, sanatsal, kurumsal, yöresel ve ulusal anlamda birçok açıdan değerlendirilmek üzere Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında tarafımızdan "Ani Gravürleri Projesi" başlatılmıştır. Bu proje kapsamında Ani Ören yeri üzerine tarihi araştırmalar yapılmış, gravür çalışma ekiplerince defalarca gezilmiş, alandaki tarihi mekanların eskiz çalışmaları yapılmış binaların ve kentin birçok açıdan fotoğrafları çekilmiştir. Araştırmalar ve görüntüler eşliğinde atölye ortamı kullanılarak farklı gravür ve baskı teknikleri ile bu tarihi kente ait birçok gravür çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın ekseni ve sınırlılıkları belirlenirken, günümüzde Ani Ören yerinde bulunan ve Selçuklu Dönemine ait olan tarihi doku ve yapıtlar öncelenmiş ve bu bağlamda Ani kentinde bulunan Ani Sultan Sarayı, Ani Selçuklu Kervansarayı ve Ebul Manuçehr Camii hakkında kısa bilgiler verilerek bu yapılara ait 9 adet gravür resim görseli üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Bu gravür resimler 2010 sonrası Ani Ören yerine yapılan etüt gezileri kapsamında alınan görüntülerin atölye ortamında gravür resme dönüştürülmesi ile elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ani Ören Yeri, Gravür Sanatı, Ani Sultan Sarayı, Ani Selçuklu Kervansarayı, Ebul Manuçehr Camii

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

AĞRI DAĞI ZİRVE TIRMANIŞINDA DOĞUBAYAZIT ROTASI

Ümit SÖNMEZ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8741-4593>
mrumitsönmez@gmail.com

Özet

Ağrı Dağı'na ilk tırmanış doğa bilimci ve gezgin Friedrich Parrot tarafından 9 Ekim 1829 yılında gerçekleştirilmiştir. O günden günümüze binlerce insanın zirvesinden Aras Havza'sını izlediği Ağrı Dağı'nın en çok tercih edilen rotası güney rotasıdır. 5137 m yüksekliği ile Türkiye'nin çatısı konumunda olan Ağrı Dağı'nın doğu, kuzey ve kuzeybatı rotaları 2015 yılı temmuz ayından beri kapalı iken güney rotası 08 Şubat 2021 itibariyle resmi olarak tırmanışlara açılmıştır. Iğdır Rotası olarak bilinen, buzul parkuru ve Küp Gölü manzarası ile dağcılarını kendine çeken kuzeybatı rotası daha cazip görünse de ulaşım avantajı ve teknik kolaylığı güney rotasının başlıca tercih edilme sebeplerindedir. Ağrı Dağı tırmanış sezonu haziran-eylül aylarıdır. Tırmanışın en yoğun olduğu bu tarih aralığında kamplarda ortalama günlük üç yüz sporcu barınırken yüz dağcı ise zirveye tırmanmakta veya tırmanmayı denemektedir. Ağrı Dağı güney rotası araç ile ulaşılabilen son nokta olan 2160 m yüksekliğindeki çevirme köyünden başlar. Dağcılar ortalama altı saatlik bir yürüyüşle bin metre irtifa kazanarak 3200 m yüksekliğindeki ana kampa ulaşırlar. Toplam beş büyük ana kamp merkezi olan Ağrı Dağı bu anlamda Türkiye'nin en geniş kamp alanına sahiptir. Ana kampta duş, wc gibi dağcılık sporunda lüks sayılabilecek hizmetlere ulaşılabilirken tırmanış sezonunun büyük bir bölümünde su kaynakları da aktiftir. Ana kampta bir gece geçiren dağcılar ertesi gün yaklaşık dört saatlik dik bir tırmanışla 4200 m yüksekliğindeki yüksek kampa ulaşırlar. Yüksek kamp tüm ana kampların toplandığı tek kamp konumundadır. Zemin yapısının çimenlikten kayaca dönmesiyle çadır konforunun düştüğü bu kampın su kaynakları da sadece gün içerisinde güneşli saatlerde aktiftir. Yüksek kampa ulaşan dağcılar günün diğer yarısını beslenme ve dinlenme ile geçirirler. Tırmanışın üçüncü günü gece 01.00'de zirve atağına geçilir. Ortalama altı saatlik tırmanışla zirveye ulaşılabilir. Bu süre grubun temposu ve hava şartlarına göre değişkenlik gösterebilir. Tırmanış için gecenin tercih edilmesindeki sebepler günün en rüzgârsız halini yakalamak ve dönüşte olası bir gecikme veya kaybolmanın karanlığa kalmamasıdır. Zirveye ulaşan dağcılar ortalama üç saat ile yüksek kampa, aynı gün de ana kampa ulaşırlar. Gece ana kampta geçirilip tırmanışın dördüncü gününde Çevirme Köyü'ne inilerek faaliyet sonlanır. Ağrı Dağı ülkenin en yüksek dağı konumunda olduğundan yabancı turistlerinde ilgi odağındadır. Bu yoğun ilgi dağda birtakım ihtiyaçları da beraberinde getirmiştir. Yemek, katır, rehberlik, ekipman gibi bir yüksek irtifa ekspedisyonunda alabileceğiniz tüm hizmetler Ağrı Dağı'nda mevcuttur. Zirve yolunda yorgun olmamak ve tırmanışı daha keyifli bir hale getirmek isteyen dağcılar katır ile eşyalarını taşıtmaları bu hizmetlerin en yaygın olanıdır. Ağrı Dağı güney rotası teknik bir parkur içermez ancak baş dönmesi, mide bulantısı ve halsizlik gibi yüksek irtifa semptomları yoğun bir şekilde gözlemlenir.

Anahtar Kelimeler: Ağrı Dağı, Dağcılık, Tırmanış, Güney Rotası

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

ARTVIN HALK OYUNLARININ MAKAMSAL VE RİTMİK AÇIDAN İNCELENMESİ

Öğr. Gör. Emre SOLMAZ

Kafkas Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Geleneksel Türk Müziği Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0729-0878>

emre.solmaz1998@gmail.com

Arş. Gör. Selahattin BASTAN

Kafkas Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Geleneksel Türk Müziği Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9223-7050>

selahattinbastan36@gmail.com

Özet

Coğrafi konumu sebebiyle bir geçiş noktası olma özelliği taşıyan Artvin ili bu durumun doğal bir sonucu olarak zengin bir halk kültürü geleneğine sahiptir. Artvin ilinin doğuda Ardahan, güneyde Erzurum, batıda Rize ve kuzeyde Gürcistan ile komşu olması geniş bir kültür birikimine sahip olmasında etkili olmuştur. Artvin ilinin demografik yapısı da bu çeşitliliğin artmasında önemli bir rol oynamaktadır. Kozmopolit bir yapıya sahip olan Artvin ili; Gürcüler, Lazlar, Hemşinliler, Ahıska Türkleri, Kıpçaklar ve Poşalar gibi birçok etnik gruba ev sahipliği yapmaktadır. Artvin halk kültürünün oluşmasında ve şekillenmesinde bu etnik gruplar önemli rol oynamaktadır. Bu zenginlik ilin geleneksel dans kültürü içerisinde de kendini göstermektedir. Artvin ilinde kullanılan halk müziği çalgıları da bunun doğal sonucu olarak çeşitlilik göstermektedir. Artvin ilinde kullanılan belli başlı çalgılar; davul, zurna, tulum, kemençe, kaval, mey, akordeon ve koltuk davuludur. Bu çalgıların dışında yörede icra edilen sazlar bulunsa da yörenin müzik kültürünü oluşturan ana sazlar bunlardır. Sözü geçen çalgılar icra edilen oyun türüne göre de değişiklik göstermektedir. Horon icrasında kemençe ve tulumun ağırlıklı olarak oyuna eşlik etmesi, bar türü oyunlarda ise ağırlıklı olarak davul ve zurnanın oyuna eşlik etmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Artvin ilinde belli başlı oyun türleri olarak; bar, horon, tek oyun (karşılıklı olarak oynanan oyun) olmak üzere üç farklı türün icra edildiği görülmektedir. Fakat Artvin oyunlarını net bir şekilde sınıflandırmak güçtür. Bir kesişim noktası olduğu için, yöre halkının bar adı ile niteleyerek icra ettiği bir oyun halay türünün özelliklerini de taşıyabilmektedir. Halk oyunları alanında yapılan tür tasnif çalışmalarının önemli bir ayağını yöre müzik kültürü ve icra biçimleri oluşturmaktadır. Sağlıklı bir tasnif çalışması yapılabilmesi için müziklerin de detaylı olarak incelenmesi gerektiği düşünülerek bu çalışmada TRT Türk Halk Müziği repertuarında Artvin iline kayıtlı yirmi beş eser çeşitli açılardan incelenmiş ve yöre ile ilgili olarak daha sonra yapılacak olan çalışmalara ışık tutması amaçlanmıştır. Makamsal açıdan; eserlerin makam dizisi, karar perdesi, güçlü perdesi, yeden perdesi, genişlemesi, ses genişliği, tiz ses oranı, pes ses oranı ve seyir yapısı, ritmik açıdan ise; eserlerin, usûl, birim, zaman, düzüm, metronom, en kısa süre değeri ve en uzun süre değeri analiz edilmiştir. Analizler tablolar halinde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Artvin Halk oyunları, Müzik, Makam, Ritim

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

AĞRI DAĞI ÇEVRESİNİN SİSMİK KAYNAK ZONLARI VE BAZI DEPREMLERİN MEKÂNSAL SONUÇLARI

Yahya ÖZTÜRK

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0376-0868>

yhztrk@hotmail.com

Özet

Ağrı Dağı ve yakın çevresi sahip olduğu sismik kaynak zonlarından dolayı deprem aktivitesinin yoğun olarak görüldüğü bir alandır. Iğdır Fayı, Doğubeyazıt Fayı, Balıkgöl Fayı, Garni Fayı ve Ağrı Açılma Çatlağı bölgenin başlıca sismik tehlike kaynaklarını temsil etmektedir. Bu faylar/deformasyon yapıları tüm bölgede etkili olan neotektonizma sonucu gelişmiş ve yıkıcı Holosen aktiviteleriyle karakteristiktir. Söz konusu faylar baskın KB-GD gidişyle bölge topoğrafyasını şekillendirmiş ve Ararat Havzası (Sürmeli Çukurluğu), Doğubeyazıt Ovası gibi yerleşmeye uygun tektonik kökenli çanakların morfotektonik evrimlerini denetlemiştir. Bununla birlikte fayların denetiminde evrilen volkanik hareketlilik bölge topoğrafyasında yüksek morfolojik ünitelerin gelişimini sağlamıştır. Tektoniğin denetiminde gelişen bu çukur ve yüksek sahalar kalkolitikten beri yerleşim alanları olarak tercih edilirken meydana gelen depremlerden dolayı da önemli yıkımlara maruz kalmışlardır. Nitekim milattan sonraki ilk 1000 yıla tarihlendirilen onlarca depremin yanı sıra Erivan Depremi (14 Haziran 1679), Ağrı Dağı Depremi (2 Haziran 1840), Kağızman Depremi (12 Temmuz 1900), Digor Depremi (1 Mayıs 1935), Iğdır Depremi (4 Eylül 1962), Iğdır-Doğubeyazıt Depremi (2 Nisan 1976), Spitak Depremi (7 Aralık 1988), Iğdır Depremi (12 Ağustos 2020) bölgede gelişen ve yıkıcı etkiler meydana getirdiği bilinen başlıca depremlerdir. Bununla birlikte meydana gelen bazı büyük depremlerin mekânsal sonuçları da oldukça önemlidir. Örneğin 14 Haziran 1679'da meydana gelen Erivan Depremi'yle eski Iğdır olarak bilinen Korhan Kalekenti yıkılmış ve şehir Iğdır Ovası'na taşınmıştır. 2 Haziran 1840'ta Ağrı Depremi'nin tetiklediği laharla tarihi Ahura Köyü yıkılmış ve köy daha aşağıda yeniden inşa edilmiştir. 4 Eylül 1962'deki Iğdır depremi sonucu Iğdır ilçesinde önemli yıkımlar meydana gelmiş (20 bin ev yıkılmış) ve şehrin taşınması gündeme gelmiştir. 7 Aralık 1988 Spitak Depremi, Spitak şehrinin yıkılmasına ve yeniden inşa edilmesine neden olmuştur. Ayrıca kalkolitikten itibaren kurulan yerleşimlerin de depremlerden etkilendiği düşünülmektedir. Tüm bu veriler, Ağrı Dağı çevresinde yerleşim alanlarının kuruluş ve gelişiminde depremlerin önemli bir parametre olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Depremsellik, Ağrı Dağı, Iğdır

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

AZERBAIJAN DEVLET HALK DANSLARI TOPLULUĞUNUN IĞDIR HALK OYUNLARINA ETKİSİ

Arş. Gör. Selahattin BASTAN

Kafkas Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Geleneksel Türk Müziği Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9223-7050>

selahattinbastan36@gmail.com

Öğr. Gör. Emre SOLMAZ

Kafkas Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Geleneksel Türk Müziği Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0729-0878>

emre.solmaz1998@gmail.com

Özet

Komşu ve kardeş ülkemiz olan Azerbaycan'ın devlet temsili konusunda en öne çıkan kurumlarından biri olan Devlet Halk Dansları Topluluğu icra ettikleri danslar ile bir yandan Azerbaycan'ın geleneksel dans kültürünü yaşatırken bir yandan da ortak kültür dairesi içerisinde bulunan toplulukları etkilemektedirler. Azerbaycan'ın önemli sanatçılarından olan Üzeyir Hacıbeyli tarafından kurulan topluluk, Azerbaycan halk kültürüne sahip çıkarak geleneksel dansların gelecek kuşaklara aktarılmasını amaçlamış ve ulus devlet olma yolunda önemli bir temsil aracı olmuştur. Sovyetler Birliği'nin siyasi politikalarını ve birlik içerisinde yer alan ülkelerin aidiyet duygusunu artırmak amacıyla Sovyet yönetimi tarafından desteklenen Moiseyev Dans Tiyatrosu da Azerbaycan Devlet Halk Dansları Topluluğu'nun kurulmasına etki etmiştir. Sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkan petrol bağımlılığının artması ile Rus yönetimi için Azerbaycan vazgeçilmez bölgelerden biri olmuştur. 1917 Bolşevik İhtilali ve sonrasında kurulan Sovyet Rus yönetimin uyguladığı asimilasyon çalışmaları sonucu anayurtlarını terk etmek zorunda kalan pek çok Azerbaycan, Ahıska ve Dağıstan Türkü; Kars, Ardahan ve Iğdır illeri başta olmak üzere Türkiye'nin pek çok iline göç etmek zorunda kalmıştır. Ata topraklarını bırakarak bu coğrafyaya yerleşen topluluklar geldikleri bölgelerin kültürel öğelerini de yanlarında taşımış ve geleneği devam ettirmişlerdir. Fakat dönemin şartları gereği bazı bölgelerde, anavatan ile iletişimin kopması ve yerleşilen bölge halkı ile kurulan ilişkiler sonucu geleneksel dans ve müzik kültürü değişime uğramış, kaynağı Kafkasya olan yeni bir dans geleneğinin oluşmasına sebep olmuştur. Iğdır ilinde yaşayan Azerbaycan kökenli vatandaşlar bu kopukluğun önüne geçebilmek için Azerbaycan Devlet Halk Dansları Topluluğu'nun yapmış olduğu etkinliklerin videokasetlerini çeşitli vasıtalar aracılığı ile temin ederek orada icra edilen dansları kentte de icra etmeye ve bunları alt kuşaklara aktarmaya başlamışlardır. Yapılan çalışma neticesinde Iğdır ilinde halk oyunları eğitimi yapan kişiler ile gerçekleştirilen görüşmeler ve netnografik çalışmalar, ilin geleneksel dans kültürünün ana kaynağını Azerbaycan Devlet Halk Dansları Topluluğu'nun oluşturduğunu göstermiştir. Bu durumun olumlu etkisi; geleneğin yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılmasıdır. Olumsuz etkisi ise geleneksel dans tanımının kaynağı belli olmayan anonim dansları nitelmesine rağmen Azerbaycan Devlet Halk Dansları Topluluğu'nun icra ettiği dansların pek çoğunun koreografı belli olan danslar olması ve bu dansların Iğdır ili dans öğretmenleri tarafından geleneksel dansmış gibi algılanmasıdır.

Anahtar kelimeler: Azerbaycan, Iğdır, Geleneksel Dans, Kafkas Dansları ve Yallılar, Türk Halk Oyunları

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

KARSLI ÂŞIKLARIN İCRALARINDA KULLANDIKLARI ÂŞIK HAVALARININ TÜRK MÜZİĞİ MAKAM DİZİLERİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Mehmet Can PELİKOĞLU

Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Müzik Bilimleri Ana Sanat Dalı
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5643-4217>
mehmetcan.pelikoglu@atauni.edu.tr

Ferhat ACAY

Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Müzik Bilimleri Ana Sanat Dalı
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1417-8075>
ferhat.acay36@gmail.com

Özet

Bu çalışma geçmişten günümüze kadar çeşitli değişimlere uğrayarak varlığını sürdürmüş âşıklık geleneğini ve bünyesindeki âşık müziğini konu edinmektedir. Bu geleneğin geçmişten beri süregelmesindeki etkenlerin başında kültürün vazgeçilmez unsurlarından olan âşıklar gelmektedir. Âşıklar Türk halk edebiyatıyla birlikte çeşitli müzikal değerleri de (geleneksel Türk halk müziği pratikleri, ezgileri gibi) heybelerinde taşımış ve günümüze kadar aktarmışlardır. Çalışmada örneklem olarak bu geleneğin yoğun bir şekilde yaşatıldığı Kars ili esas alınmıştır ve bu ildeki âşık havalarının isimleri tespit edilmiştir. Tespit edilen âşık havaları Türk müziği makam dizileri ile karşılaştırılmıştır. Söz konusu makam dizileriyle âşık havalarının karşılaştırılması amacıyla geleneğin günümüzdeki temsilcilerinin bilgilerinden faydalanılmıştır. Çalışma kapsamında yüz yüze ve telefon ile görüşmeyi kabul eden 7 Karanlı âşıkla görüşmeler yapılmış ve elde edilen ses kaydı, videolar eşliğinde Kars âşıklık geleneğinin kökeni ve Kars'ta icra edilen âşık havalarıyla ilgili sorulan sorulara cevaplar aranmıştır. Çalışmanın akışında âşıklık geleneği özelinde Kars ili âşıklık geleneğiyle ilgili kuramsal bilgilere yer verilmiş, geleneksel Türk halk müziği kapsamında açıklanması gereken birtakım terimler üzerinde durulmuş ve kadim geleneğin Türk müziği içerisindeki yerine, önemine değinilmiştir. Buradan hareketle Kars ili âşıklık geleneğinde kullanılan hava isimleriyle Türk müziğindeki makam dizileri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında görüşme yapılan Karanlı 7 âşığın kullandığı 126 hava ismine ulaşılmıştır. Türk müziği makam dizileri isimleriyle uyuşmayan fakat ezgisel olarak bazı makam dizilerine tekabül eden bu hava isimlerinden ezgisine ulaşılan (Atüstü havası, zarıncı havası, köroğlu havası, tecnis havası, celili havası, derbeder havası, alçak segah havası, kaçak nebi havası, guba kerem havası, çıldır güzelleme havası vs.) 61 tanesinin icrası incelenmiş, icrasına ulaşılamayan ve âşıkların sadece ismini bildiklerini belirttikleri, şunda hatırlayamadıklarını söyledikleri 65 hava (Akbaba güzelleme havası, terekeme güzelleme havası, hasta hasan havası, ademi şikeste havası, saraçlı hüseyin havası, molla penah havası, garabağ şikestesini havası vs.) karşılaştırmaya dahil edilememiştir. Kars âşık meclislerinde icra sıralamasıyla alakalı birtakım ritüellere de ulaşılmıştır. İcrasına ulaşılan 61 havanın Türk müziği makam dizileriyle yakınlık ve benzerlikleri değerlendirilmiş, Türk müziği makam dizileriyle eşleştirilmiş ve bu çerçevede birtakım sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Âşıklık Geleneği, Makam/Hava, Türk Müziği, Makam Dizileri

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

TÜRK HALK MÜZİĞİ NAZARİYATINDA USÛL MESELESİ VE BİTLİS TÜRKÜLERİ ÖRNEKLEMİNDE BİR USÛL ANALİZ ÇALIŞMASI

Dr. Öğr. Üyesi Yakup AÇAR

Kafkas Üniversitesi Dede Korkut Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü
ORCID No: 0000-0001-8682-6396
yakupacar8@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YILMAZ

Kafkas Üniversitesi Dede Korkut Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü
ORCID: 0000-0001-8481-755X
arya36zh@gmail.com

Öğr. Gör. Erdem Hadi İRTÜRK

Kafkas Üniversitesi, Sarıkamış Meslek Yüksekokulu
ORCID: 0000-0002-2597-3517
eerdem3693@hotmail.com

Özet

Türk müziğinin usûlleri, içerisinde barındırdığı aksak yapı ve türleri sebebiyle dünya müzik türleri içerisinde zengin usûl yapısına sahip bir müzik türü olduğu bilinmektedir. Bu kadim Türk müzik kültürü içerisinde geleneksel Türk halk müziği usûlleri için de aynı zenginlikten bahsetmek mümkündür. Nitekim Türk halk müziği repertuarı içerisinde 2 zamanlı türküden 30 zamanlı türküye kadar çeşitli usûl yapılarında türkölere rastlamak mümkündür. Türkülerimizin zengin yapısının öne çıkmasında önemli bir dinamik olan usûller, nazari açıdan çeşitli şekillerde ele alınmış ve gerek terminolojik gerekse de sınıflandırma açılarından kuramsallaştırılmaya çalışılmıştır. Türk halk müziği usûllerine yönelik Muzaffer Sarısözen'in yapmış olduğu sınıflandırma günümüzde yaygın olarak kabul edilmekle birlikte çeşitli açılardan da eleştirilebilmektedir. Günümüz Türk halk müziği çalışmalarına bakıldığında türkölere yönelik makam ve güfte çalışmaları gibi usûl analiz çalışmaları da yaygın bir şekilde yapıldığı görülmektedir. Yapılan usûl analizleriyle türkölere icra-kuram açılarından değerlendirilmekte, öte yandan türkülerin yöresel usûl kimlikleri hakkında bilgiler elde edilebilmektedir. Anadolu'nun genel olarak zengin olan genel kültürü müzik açısından da aynı zenginliğe sahip olmuştur. Bu zenginlik de Anadolu'nun her köşesine yansımıştır. Bu kapsamda oldukça zengin olan bu kültürün Bitlis örneği bu bildirinin konusunu oluşturmaktadır. Bu düşünceyle Bitlis türküleri üzerinden yapılacak olan usûl analizinde; türkülerin zamanı, birimi, düzümlü, geçkileri, ritmik bölünmeleri, notaların süre değerleri ve metronomları incelenmiş ve Bitlis türkülerinin usûl açısından sahip olduğu zengin yapısı vurgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Usûl, Analiz, Türk Halk Müziği Nazariyatı, Bitlis Türküleri

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

HALK KÜLTÜRÜNDE DEPREMLER

Dr. Öğr. Üyesi Fethi Ahmet YÜKSEL

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Mühendislik Fakültesi, Jeofizik Müh. Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2207-1902>

fayuksel@iuc.edu.tr

İsmet ALPASLAN

Eğitimci, Halk Bilim Araştırmacısı

alpaslan_ismet@hotmail.com

Özet

Ülkemizin %97,3'ü, deprem riskinin yüksek olduğu bir alanda bulunmaktadır. Türkiye, deprem kuşağında olmasından dolayı, büyük maddi ve manevi kayıplara sebep olan şiddetli depremlere sık sık maruz kalmaktadır. Türkiye'nin Kuzey Anadolu Fay Zonu (KAFZ), Güneydoğu Anadolu Fay Zonu (GAFZ), Batı Anadolu Graben sistemleri sürekli deprem üretmektedir. Bu depremler büyük can ve mal kayıplarına sebep olmaktadır. Aras havzası Kuzeydoğu Anadolu Fay Zonu (KDAFZ) içinde kalmaktadır. Erzurum ve Kars illerini de içinde bulunduran bölgede çeşitli tarihlerde, tarihsel ve aletsel dönemlerde, afet boyutunda yıkıcı depremler meydana gelmiştir. Aras Havzası ve çevresinde meydana gelen depremlerin ekonomik ve sosyal sonuçları ağır olmuştur. Binlerce can, konut, hayvan kayıpları olmuş ve yerleşim alanları harabeye dönüşmüştür. Doğal çevre faktörleri ve deprem ilişkileri açısından bakıldığında litolojik, tektonik ve jeomorfolojik yapının depremin hasar şiddetine olan etkileri nedeniyle zemini uygun olmayan yerleşim alanlarında ciddi zararlara neden olmaktadır. Fiziki tahribatlar oluşturan depremler ilk bakışta dikkat çekse de asıl tahribatları can kaybı şeklindedir. Çünkü yıkılan ve hasar gören yapıların yerine yenileri yapılabilmekte ve tamirleri olmaktadır. Oysa ölen insanların yeniden hayata döndürülmesi mümkün olmamaktadır. Depremin sosyal sonuçları olarak can kayıpları ve yaralanmalar, göçler, psikolojik sonuçlar, deprem riski ve alınabilecek tedbirler halkın sıkıntılarının ana unsuru olmuştur. Bu unsurlar halkın dilinde ve dizelerde ozanlar ve şairler vasıtasıyla sıkça dile getirilmiştir. Somut olmayan kültürel mirasımızın önemli bir ögesi olan halk kültürümüzde deprem olgusu klasik eserlerde, Âşık tarzı şiir geleneğinde, ozanların şiirlerinde, ezgili manzum eserlerde, destanlarda, hikayelerde, deyişlerde, ağıtlarda oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır. Özellikle deprem bölgelerinde büyük depremlerin sonucu can ve mal kayıplarının olduğu afetlerde halk acılarını, çaresizliklerini, mısralara, kelimelere dökerek dile getirmiştir. Bazı entellektüeller ise mısralarında halkın acılarını paylaşan ağıt nitelikli şiirleri kaleme almışlardır. Iğdır ve çevresinde, özellikle Aras Havzasında can ve mal kaybına neden olan geçmişte ve günümüzde depremler olmuş ve gelecekte de böyle depremler olacaktır. Tarihsel dönemlerde olduğu gibi günümüzde de oluşan depremlerin neden olduğu acılar, beklentiler, sitemler halkın ilgisi dahilinde, halk kültürünün önemli eserleri olarak, kaleme alınmış ve ağıtlar yakılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Depremler, Ağıt, Halk Kültürü, Afet, Ozan, Aras Havzası

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

KARS'IN MARKA ŞEHİR OLMA POLİTİKASI VE ÂŞIKLIK GELENEĞİNE YANSIMALARI¹

Dr. Öğr. Üyesi Elif BEKTAŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Devlet Konservatuarı

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9116-4507>

e_elifcevik@hotmail.com

Özet

Kars âşıklık geleneğinin değişen mekânlarda yeni düzenlemelerle, farklı biçimlerde icra ediliyor olması, yerel kültürün tanıtılması ve Kars'ın marka şehir haline getirilme hedefi ile yakından ilişkilidir. Bu yönde yapılan pek çok girişim, yerel kültürün, turizm potansiyelinin, doğal kaynakların vb. özelliklerin öne çıkarılması ile turistleri ve ziyaretçileri kente çekme yönündedir. Her yöre kendi özelliklerini öne çıkaran tanımlamalarla, kendini diğer yörelerden farklılaştırır. Kars'ta da yörenin tarihsel serüveninin eşlik ettiği “açık hava müzesi” yakıştırmasının yapıldığı tarihi kent merkezi, kendine özgü bitki örtüsü ve doğal güzellikleriyle, geleneksel kültür öğelerinin bir arada bulunuyor olması şehir imajını belirleme ve şehir kimliğine, markalaşma sürecine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Sürdürülebilir turizm stratejileri kapsamında düzenlemeye sokulan kültürle, özellikle özgünlük/otantiklik ve bu yöndeki anlam arayışlarının katkısı ile yaratılan yeni tüketim alanları geliştirilmiştir. Yöreyi ziyaret eden, yatırım yapmayı planlayanlar ve yöre halkı tarafından genel bir görüş oluşturmak ve bu değerlerin yöre ile özdeşleştirmenin sonucunda, hedef kitlenin zihninde şehirle ilgili olumlu algılar oluşturarak kentin kimliğini belirlemek hedeflenmektedir. Ağırlıklı olarak gözlem ve görüşme teknikleri kullanılarak elde edilen veriler neticesinde hazırlanan bu çalışmada, kitle turizminin yoğun olarak geliştiği Kars'ta, yalnızca kış turizmi değil, turizm sezonunun tüm yıla yayılabilmesine yönelik çalışmalar irdelenmiş ve âşıklık geleneğine etkisi anlaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kars Âşıklık Geleneği, Âşık, Gelenek, Turizm, Kars

¹Bu makale “*Performans ve Mekân Bağlamında Kars Âşıklık Geleneğinin Dönüşümü*” (2021) başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

MEHMET KUM'UN ÖYKÜLERİNDE TOPLUMSAL ELEŞTİRİ

Doç. Dr. Nusret YILMAZ

Iğdır Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0350-651X>

nusretyilmaz71@hotmail.com

Özet

Konusunu ve dilini toplumsal yaşama borçlu olan edebiyatın bir estetik üretim olarak halka yönelmesi, ilk sanat ürünlerinden beri görülen, evrensel bir olgudur. Doğası gereği farklı olanın peşinde koşan ve örtük olanı gözler önüne sermeye çalışan sanatın beslenme kaynağı toplumsal düzensizliktir. Yazarın kurgusal eser vasıtasıyla kaosa bir düzen vermeye çalışması, bireysel bir çabanın ötesinde, yazarın kişiliğini biçimlendiren toplumsal belleğin yazara siparişidir. Sanatçının yetişme koşullarının toplumsal dizgeyle belirlenmesi, onun dil, duygu ve düşünce dünyasının bununla şekillenmesi, yazarla birlikte yazınsal eserin de bir toplumsal üretim olduğu gerçeğini daha da belirginleştirmiş olur. Bu bağlamda yazınsal esere yönelik yakın okuma, hem yazınsal yaratının sahip olduğu nitelikleri hem de onu anlamlı kılan derin toplumsal yapıyı ele vermiş olur. Sanatsal üretimleri itibarıyla eleştirel gerçekçi bir çizgide eser veren Kum'un öyküleri, bu çalışmada yakın okumaya tabi tutulmuştur. Öyküleri çoğunlukla yaşadığı coğrafyadan beslenen yazarın ironi ve mizahla şekillenen anlatımı ve sosyal gerçeklikten güç alan olay örgüsü, toplumsal gerçeklikle örtüşmektedir. Sosyal sorunları değerlendirirken bu sorunlara yol açan siyasal ve ekonomik etkenleri işaret etmeyi unutmaz. Öykülerinde kullandığı tipler, tercih ettiği yerel konuşma özellikleri, betimleme ve olay anlatımlarında abartıya kapı aralayan eserlerin tematik evrenini gerçeklikten uzaklaştırmayacak bir ölçüdedir. Bu haliyle Yaşar Kemal'in üslubuna çağrıştıran yazar, olay örgüsünün taşıdığı dramatik ton ve trajik sonla birlikte Orhan Kemal'e, mizahı sosyal eleştiride bir teknik olarak kullanmasıyla Aziz Nesin'e yaklaşmaktadır. Öykülerinde tarihsel kişilere yer vermesi, farklı kültürleri bir arada barındıran Iğdır yöresinin çoğunlukla mekân olarak işlenmesi ve daha da önemlisi kaleminin sivri ucunu tüm toplumsal kurumlara yöneltmesi, yazarın sanatsal tutumunu belirlediği gibi sanatın toplumsal fonksiyonunu da açığa çıkarır.

Anahtar Sözcükler: Mehmet Kum, Sanat, Toplumsal Eleştiri, Öykü

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

ATA OCAKLARI'NIN KÜLTÜREL SERÜVENİ

Coşkun OLUZ

Iğdır Melekli Ata Ocağı Kültür ve Sanat Evi
Eraslan76000@hotmail.com

Özet

Ocak sözü Türklerde aileyi bir araya getiren aile bağlarını kuvvetlendiren ve soyu temsil eden bir kültür olarak görülmüştür. Iğdır'da bulunan Ata Ocakları 'da aynı anlamı taşımakla birlikte Orta Asya'dan coğrafyamıza yansıyan Ata'dan Baba'dan kalma Iğdır'ın yöresel evlerine verilen bir isimdir. Iğdır yöresinde Ata Ocağı yâda Balahana olarak adlandırılan bu evler, geçmişle geleceğin bir arada sergilendiği evler olarak bilinir ve yöreye has özgün mimariyi yansıtır. Atadan kalma bu evler zaman içerisinde ocaktan (baba evinden) dağılan herkesin bir araya yeniden gelebilecekleri bir mekân olarak kabul edilir. Ata ocaklarını diğer illerdeki yöresel evlerden ayıran en önemli özellik ise tıpkı Orta Asya'da olduğu gibi atadan babadan kalma bir kutsal miras olarak kabul edilmesidir. Bu nedenle kuşaktan kuşağa aktarılan bu evler satılmaz. Satılması da hoş karşılanmaz. Ayrıca atadan kalma bu evlerin temelinde mutlaka Ağrı Dağı'ndan getirilen taşları görmemiz mümkündür. Yöresel inanişâ göre Iğdır'da yapılmakta olan bir evin temelinde Ağrı dağından getirilen bir taş konulursa o ocağın (evin) Ağrı dağı gibi sonsuza kadar tüteceğine inanılır. Melekli Ata ocağı olarak bölge turizminde yeni bir destinasyon oluşturmak adına, bu yöresel evlerin tanıtımı ve turizme kazandırılması için gönüllü bir çalışma başlatılmış, bundan 15 yıl önce Melekli beldesinde bölge mimarisine uygun bir ev üzerinde gerekli düzenlemeler yapılarak Ata ocağı oluşturulmuştur. Melekli Ata ocağında; Iğdır yöresi başta olmak üzere, bölgede yaşayan eski Türk boylarına özgü giyim ve kuşamların yanı sıra eski ev eşyaları ve tarım aletlerinin sergilendiği objeler yer almaktadır. Iğdır kültürünü tanıtmak amacıyla yapılan Melekli Ata ocağı, zamanla ilimize gelen yerli ve yabancı turistlerin uğradıkları mekânlar arasında yerini almış ve Iğdır'ın Karakoyunlu, Küllük, Cennetabat ve Ağaver köyleri ile başka illerde de (Saimbeyli-Adana) yaygınlaşmıştır. Ülkemizde marka şehir olma yolculuğunu başarmış şehrin insanları önce kendi şehirlerini tanıyarak yola çıkmışlardır. Iğdır'da bulunan Ata Ocakları 'da kendi şehrimizi tanıtmak amacıyla atılmış en önemli adımlardan birisidir. Geçmişî günümüze taşıyan bu yöresel evler, yöre kültürünü ve sanatını hayatla özdeşleştiren bir etnografya müzesi niteliğindedir.

Anahtar kelimeler: Ata ocakları, Iğdır, Kültür, Turizm, Melekli

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

İĞDIR VE CİVAR İLLERDEKİ DEPREMLERİN ÇEŞİTLİ DİFERANSİYEL DENKLEMLER ARACILIĞIYLA MODELLENMESİ

Doç. Dr. Volkan DURAN

Iğdır Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0692-0265>

volkan.duran8@gmail.com

Özet

Yerkabuğundaki kırılmalar nedeniyle ani olarak ortaya çıkan titreşimlerin dalgalar halinde yayılarak geçtikleri ortamları sarsma olayına deprem denir. Deprem, çeşitli nedenlerle (volkanizma, tektonizma, çökme) meydana gelen ve önlenemeyen bir doğa olayıdır. Her doğa olayı gibi depremlerde çeşitli istatistiksel yöntemlerle incelenebilir. Bu çalışmada da Iğdır ilinde son bir yılda meydana gelen depremler diferansiyel denklemler aracılığıyla incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın temel soruları şu şekildedir: 1- Iğdır'da son bir yılda meydana gelen depremler diferansiyel denklemler aracılığıyla anlamlı bir şekilde modellenebilir mi? 2- Eğer böyle bir model mevcutsa, Iğdır'da son bir yılda meydana gelen depremlerin varyansının ne kadarını açıklamaktadır? 3- Bu modellemede farklı istatistiksel yöntemler ve araçları (yapay sinir ağları vb.) kullanılabilir mi?

Anahtar Kelimeler: Deprem, Diferansiyel Denklemler, İstatistiksel Analiz

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

ETNOGRAFIK VERİLER IŞIĞINDA NAHÇIVAN VE ÇEVRESİNDE TUZLA İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

Dr. Öğr. Üyesi Türkan ARIK

Iğdır Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-4233-9451>

turkan.arik@igdir.edu.tr

Özet

Makale, Nahçıvan bölgesinde tuzun kullanım tarihini, Tuz dağı ile halk arasında var olan rivayetleri, aynı zamanda tuzun kutsallığını, bolluk ve bereketi temsil etmesi, tuzun bazı hastalıklarda kullanılmasını, tuzla ilgili olan inanış ve uygulamaları konu edinmektedir. Ekmekle eşdeğer tutulan tuz, binlerce yıldır halkın ant/yemin yerine çevrilmiş: “yediğimiz tuz ekmek hakkı” denilerek kutsallığına kutsallık eklenmiştir. İnanışlara göre, insanlar aynı sofrada yedikleri tuz ve ekmeğe karşı sadakatli olmalı onu unutmaması gerekmektedir. Bölgede konu ile ilgili inanışlar halen varlığını korumaktadır. Bu tuza atfedilen kutsallığın göstergesi olarak değerlendirilir. Ekmekle eşdeğer sayılması sebebiyle yere düşen ekmeğin yerden alınarak üç kere öpülerek başa konulması tuz için de yapılmaktadır. Tuzla ilgili yapılan uygulamaya göre yere dökülen tuzun üstüne bir küp şeker koyar veya bir tutam toz şeker serper sonra onu süpürerek ayak basılmayan yüksek bir yere dökerler. İnanışlara göre, tuza ayakla basmak günah sayılmakla beraber bunu yapan kişinin rızkı azalacaktır. Makalede bu ve benzeri konular daha detaylı bir şekilde açıklanacaktır. Tuz, günlük yaşamda kullanılan önemli bir besin maddesi olarak yemeklere tat vermenin yanı sıra miktarı doğru ayarlandığında insan sağlığını olumlu yönde etkilemektedir. Sadece insanlar için değil birçok hayvanın da sağlıklı olması açısından önemlidir ve besin kaynağıdır. Halk arasında kutsallık atfedilen tuz insan hayatını kolaylaştırmak, kötülüklerden ve nazardan korunmak için aynı zamanda bazı hastalıkların tedavisinde önemli bir araç olarak da kullanılmaktadır. Tuz çeşitli yöntemlerle; ısıtılarak, kavurularak, ateşe atılarak vs. şekillerde uygulanmaktadır. Halk inanışlarına göre tuz koruyucu olmasından dolayı eve, aile fertlerine gelecek olan kötülükleri önlemek için de yaygın olarak istifade edilmektedir. Makalede konu ile ilgili bölgeden derlenmiş bilgiler kaynaklarla karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nahçıvan, Tuzdağ, Tuz, Kutsal, İnanış, Uygulama

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

TBMM HÜKÜMETİ'NİN ASKERİ VE DİPLOMATİK ZAFERİ KARS ANTLAŞMASININ ÖNEMİ

Öğr. Gör. Sözer AKYILDIRIM

Iğdır Üniversitesi Iğdır Meslek Yüksekokulu
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-6847-5913>
sozerakyildirim@hotmail.com

Özet

Kars, 19. yüzyıla kadar birçok kez Ruslar ve İranlıların saldırısına uğradı. Bu yüzyılda Ruslar ve Osmanlılar arasında el değiştiren yöre, 1877 yılında Ruslar tarafından alındı. 1917 yılında Bolşevik ihtilalinin ardından önce Ermenilerin eline geçen ve 7 Nisan 1918 kurtarılan Kars, Brest -Litovsk Anlaşmasıyla Osmanlı Devleti'ne bırakıldı. Mondros Ateşkes Antlaşmasından sonra Güneybatı Kafkas Geçici Hükümeti'nin merkezi olan Kars'ı İngilizler işgal etti. Kars'ı daha sonra Ermenilere bırakan İngilizler buradan çekildi. General Antranik komutasındaki Ermeni güçleri Kars ve çevresinde katliamlar yaptı. Kars, Kurtuluş Savaşı'yla 30 Ekim 1920'de Türklerin eline geçti. Ankara Hükümeti, bu sırada Batı cephesinde Yunanlılarla savaşıyordu. Sakarya Meydan Muharebesi'nde alınan zafer, diplomatik başarıyı beraberinde getirdi. Sovyet Rusya'nın aracılığı ile Kars Anlaşması imzalandı. Kars Antlaşması; Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve TBMM arasında Kars konferansında 26 Eylül 1921 çalışmalarına başladı, uzun müzakereler sonucunda 13 Ekim 1921'de imzalanarak sonuçlandı. Kars Anlaşmasıyla Türkiye -Ermenistan sınırı bugünkü son şeklini aldı. Doğu cephesi kapandı. Bu anlaşma ile doğu sınırları emniyete alındı. Bölgedeki askeri birliklerin önemli bir bölümü Batı cephesine kaydırıldı. Lozan'da da teyit edilen Kars anlaşması, 100 yıldır geçerliliğini korumaktadır. Bu çalışma ile Kars Anlaşmasının önemi, günümüze ve geleceğe yansımaları incelenmiş olup, konunun analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bolşevik, Kars, Antlaşma, TBMM

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

ORTA ARAS HAVZASI'NDA ANTİK DÖNEM SU YÖNETİMİ

Doç. Dr. Atilla KARATAŞ

Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9159-6804>

atilla.karatas@marmara.edu.tr

Özet

İnsanlık tarihi boyunca hayati ve stratejik önemini hiçbir zaman kaybetmeyen suyun, dönemsel ve bölgesel bazda farklılıklar gösterebilen anlayış ve uygulamalarla yönetilmeye çalışıldığına dair çok sayıda örnek bulunmaktadır. Medeniyetin temel taşlarından olan Anadolu kültürleri de bu minvalde kendilerine has ve çağlar aşan izler bırakmışlardır. Orta Aras Havzası gerek göç ve istilaların sıkça yaşandığı bir güzergâhta yer alması gerekse çok güçlü değişkenlik ve kültürel etkileşime sahne olması sebebiyle antik dönem tarihsel sürecinin doğru ve net bir şekilde ortaya konulmasında zorluklar ve handikaplar barındıran bir bölgedir. Bu kapsamda kültürel karakterden önemli izler taşıyan suya bakış ve su-insan münasebetine dair bulgular saha için kayda değer göstergeler niteliğindedir. Günümüze kadar ulaşan mimari ve kültürel kalıntılara dair verilerin değerlendirilmesine ek olarak arkeolojik bulgulardan derlenen bilgilerin ve doğal peyzaj analizlerinin ışığında yürütülen bu çalışmada, sentezci ve bütüncül bakış açısıyla bölgenin tarihi serüveninin anlaşılmasına katkı sağlamak amaçlanmıştır. Neticede, suyun kullanım alanları ile sevk ve idaresine yönelik uygulamaların öncelikle bölgenin fiziki coğrafya özellikleriyle uyumlu, aynı zamanda da kültürel desenlerle bezenmiş olduğuna işaret eden bulgulara erişilmiştir. Bu durum Orta Aras Havzası'nda antik dönem boyunca su yönetiminde benimsenen anlayışların her ne kadar doğal unsurlara bağlı olsa da bölgede hüküm süren medeniyetlerden de izler taşıdığını göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Su yönetimi, Orta Aras Havzası, su medeniyetleri

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

ARKEOLOJİ-TURİZM İLİŞKİSİNDE YENİ BİR DESTİNASYON ÖNERİSİ: ERİKUA KRAL YOLU

Dr. Öğr. Üyesi Ayhan YARDİMCİEL

Kafkas Üniversitesi, Sarıkamış Turizm Fakültesi Turizm Rehberliği Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4196-2102>

ayhanyardimciel@kafkas.edu.tr

Doç. Dr. Atilla BATMAZ

Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeolojik Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1626-1229>

atibatmaz@yahoo.com

Özet

Erikua Krallığı ve başkenti Luhiuni ile ilgili bilgiler, Urartu Krallığı'nın Aras Havzası'na ulaştıktan sonra bölgede inşa ettiği yeni yapılar ve bu yapılarda tespit edilen çivi yazılı yazıtlardan öğrenilmektedir. Urartu Krallığı'nın Aras Havzası'ndaki seferlerinde mücadele ettiği Erikua Krallığı ile ilgili bilgiler sadece Iğdır bölgesindeki yazıtlarda değil; Körzüt Kalesi Yazıtları ile Tuşba'da bulunan Analı Kızlı kroniğinde de geçmektedir. Bu yazıtların tamamının ana teması Erikua Krallığı ve başkenti Luhiuni ile yapılan savaşlar ve bu savaşlardan alınan ganimetlere ilişkindir. Kral Menua dönemine ait olan bu yazıtlardan anlaşıldığı kadarıyla Kral Menua, Erikua Krallığı ve başkenti Luhiuni'yi yıkmıştır. Ancak Urartu Kralı Menua'nın torunu II. Sarduri zamanında tekrar Erikua (Erkua) Krallığı'ndan bahsedilmekte fakat bu kez başkent olarak Luhiuni yerine İruia'nın bahsi geçmektedir. Urartu Krallığı çivi yazılı yazıtlarında Erkiua Krallığı ile ilgili olarak Luhiuni ve İruia olarak iki farklı başkent bahsinin geçmesi Erikua Krallığı'nın Menua sonrasında tekrar kurulmuş olabileceği fikrini ortaya çıkartmaktadır. Iğdır Ovası'nın Ağrı Dağı ile komşu olmasına bağlı olarak bölgede 2500 rakım ile 780 rakım arasında Eskiçağ yerleşmeleri bulunmaktadır. Şimdiye kadar yapılan araştırmalarda Luhiuni ile ikinci başkent İruia için yapılan önermeler ve Erikua krallarının topografya ile ilintili yazlık-kışlık ikamet olasılıkları göz önüne alındığında Çilli Geçidi'nde bulunan Luhiuni Erken Demir Çağı Şehri ile Iğdır Melekli bölgesinde bulunan Gelinciktepe ve Karakoyunlu ilçesinde bulunan büyük Erken Demir Çağı şehrini birbirine bağlayan rotanın Erikua Kral Yolu olarak tanımlanması fikri oluşmuştur. Arkeoloji, Tarih ve Turizm kapsamında değerlendirmesi yapılacak bu bildiri konusu ile bölgenin arkeolojik potansiyelinin turizme katkısı noktasında önermeler yapılacaktır. Bu önermeler tarihi kayıtların arkeolojik merkezlerle ilişkilendirilmesinden sonra coğrafi olarak eski yol ve rotalarla yapılan çalışmanın bütününe ilişkindir.

Anahtar Kelimeler: Erken Demir Çağı, Ağrı Dağı, Erikua Krallığı, Yayılım Alanı, Sınır

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

AĞRI DAĞI ÇEVRESİNDE ANTİK DÖNEM SU YAPILARI

Doç. Dr. Atilla KARATAŞ

Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9159-6804>
atilla.karatas@marmara.edu.tr

Saliha Ebru ÇAKIRGÖZ

Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3132-3980>
ebruturan@marun.edu.tr

Özet

Ağrı Dağı volkanik kütlesi doğu-batı doğrultulu iki önemli ulaşım hattının ortasında yer alması ve elverişli coğrafi koşulları sebebiyle her dönemde yoğun bir beşeri faaliyet sahası olma özelliğini korumuştur. Bilhassa antik dönemde neredeyse ardı arkası kesilmeyen göç ve istilalarla sürekli olarak değişik kültürlerle ev sahipliği yapan bölgede yerleşen her medeniyet kendinden izler taşıyan kalıntılar bırakmıştır. Coğrafi (mekânsal), tarihi (zamansal) ve arkeolojik (materyal bazlı) çalışma ve yorumlamalar sahada doğal faktörlerin denetiminde, ancak kültürlerin kudret ve birikimleriyle şekillenen değişik nitelikte birçok su yapısının varlığını ortaya koymuştur. Bu su yapıları hem farklı dönemlerdeki doğal koşullarla mücadelenin anlaşılmasına hem de zaman içerisinde değişen veya aynı kalan yapı/mühendislik uygulamalarının bir arada değerlendirilmesine hizmet eden önemli göstergelerdir. Sahada yürütülen çalışmalarda barajlardan su alma yapılarına, sarnıçlardan su kanallarına ve taşkın koruma setlerinden yağmur suyu toplama haznelere kadar çok değişik evsafa su yapısı tespit edilmiştir. Askeri, yaşamsal ve ekonomik faaliyet orijinli kullanımlar doğrultusunda planlamalarla şekillenen su yapılarının dönemin koşullarına ve hâkim gücün izlediği siyasi-ekonomik politikalara göre değiştiği ve/veya revize edildiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda devrin siyasi otoritesinin güç ve birikimi hakkında da çıkarımlar yapılabilmesine yardımcı olan söz konusu mimari yapıların detaylı tetkiklerinin bölgenin tarihinin daha iyi anlaşılmasına da katkı sağlayacağı elde edilen bulguların ortaya koyduğu bir gerçektir.

Anahtar kelimeler: Su Yapıları, Orta Aras Havzası, Su mühendisliği

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

BİR ŞEHRİN KİMLİĞİ

Mahmut Aşkar

askarmahmut1951@gmail.com

Özet

İnsanlar ve toplumlar gibi, şehirlerin de kimliği vardır. Bir şehrin kimliğini oluşturan öğelerin başında kültür varlıkları, doğal güzellikleri, şehrin kendine özgü mimarisi, bölge gelenekleri ve yaşadığı şehre şahsiyet kazandıran sanatçıları, tarihî ve ebedî kişileri, hatta ünü şehir sınırlarını aşmış mutfacı gelir. Şehir kimliğinin oluşmasında sembolik değeri olan mekânlar da kolektif hafızanın canlı kalmasında etkili olur. Kültür zenginliğimiz; yerel kültürün öğelerini oluşturan örf, adet, folklor, şive ve mutfak çeşitliliği gibi farklı özelliklerin korunmasıyla mümkündür. Ancak, tarım ve hayvancılığın şekillendirdiği taşra hayat tarzı ve davranış biçimleri şehre taşındığında, şehir hayatına uyum sağlamanın önünde engel teşkil eder. Sosyo-kültürel açıdan bakıldığında şehir, köyün aksine heterojen bir yapıya sahiptir. Çok kültürlü şehir hayatından bir şehirli kimliği doğar. Bir bakıma şehirli olmak, ötekiyle yaşamasını öğrenmek demektir. Açığa vurulmayan, yerine göre etnik ve yerine göre de dinî kimlik üzerinden doğan kutuplaşmalar, Iğdır'da paralel toplum oluşmasının önünü açıyor. Paralel toplum, herkesin kendi dünyasında ve kendi semtinde yaşaması ve tarafların, karşılaşmak, yüzleşmek yerine birbirine teğet geçmesi demektir. Alt kimliklerin öne çıktığı bu tür sosyolojik bir gelişmenin taban tutması, şehir kimliğinin oluşmasına engel olduğu gibi, şehirlilik (İğdırlılık) üst-kimliğinin pekişmesi ve kabul görmesini de tehlikeye düşürür. Fert olarak kendimizi siyasî, dinî veya kültürel kimlik çerçevesinde ifade edebiliriz ancak bir şehrin kimliği, ideolojik formatta etnik, dinî ve siyasî mülhazlara göre tarif edilemez. Iğdır örneğinde olduğu gibi, şehirleşme sürecinin akamete uğraması durumunda şehir, şehirli kimliğe sahip insanlarını peyder pey kaybetmeye başlar. Iğdır, bir taraftan yoğun bir şekilde aldığı iç göçlere paralel olarak özellikle ülkenin batısına göç veren bir Doğu Anadolu şehridir. Dışarıdan aldığı yoğun göçlerle sosyo-kültürel dokusu bozulmaya başlayan şehir ne şehirden şehir ne de köyden köy gibi bir sosyolojik gerçeklikle karşı karşıya kalır. Bir şehri "sahiplenmek", arsa, daire, dükkân, yani mal-mülk sahibi olmakla olmaz! Hatta siyasî üstünlük sağlamakla da olmaz... Bir şehri sahiplenenlerin, şehrin kültürel hayatına, sanatına ve şehir sosyolojisine katma değer olarak ne verdiğine bakmak lazım.

Anahtar kelimeler: Kimlik, Iğdır, Kültür, Göç, Medeniyet, Şehirlilik, Paralel Toplum

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

DOĞUBEYAZIT YAYGINYURT KURGANLARI'NDA ORTA TUNÇ ÇAĞI ÇANAK ÇÖMLEKLERİ

Doç. Dr. Akın BİNGÖL

Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8591-8915>

akinbing@gmail.com

Atakan ERDEM

Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

<https://orcid.org/0000-0001-7906-3378>

atakanerdemae@gmail.com

Özet

Orta Tunç Çağı; Doğu Anadolu arkeolojisi içinde yerleşim stratejisi ve tipolojisi kapsamında sorunlu bir dönemdir. Bir kısım bilim insanları kültürün göçebe olduğunu belirtirken, bir kısım bilim insanları ise kültürün yerleşik olduğunu belirtmektedir. Kafkas Üniversitesi temelli kültür üzerine yapılan araştırmalarda ise kültürün yayılım alanı içinde coğrafi alt birimlere göre yerleşim stratejisi ve tipolojisinin farklılık gösterdiği öngörülmektedir. Buna rağmen kültürün ağırlıklı olarak yerleşik olarak yaşam sürdüğü de anlaşılmaktadır. Son dönem yapılan araştırmalar Ağrı Dağı merkezli sürdürülmüştür. Ağrı Dağı'nın kuzeyi Orta Tunç Çağı Kültürü için daha zengin durumdadır. Buna rağmen Ağrı Dağı'nın güneyinde de kültüre ait önemli bulgulara ulaşılmaktadır. Bu bulguların yer aldığı en önemli arkeolojik merkezlerden birisi Yayginyurt Köyü'ndedir. Doğubayazıt'a bağlı Yayginyurt Köyü, Ağrı Dağı'nın kuzey eteğinde ve Doğubayazıt İlçe Merkezi'ne 20 km. mesafededir. Köyün güneyinden geçen yol aynı zamanda İran'a giden ana yoldur. Köyün kuzey ve güneyinde lav akımı tepeleri bulunmaktadır. Köyü bu iki tepenin arasındaki düzlüğe kurulmuştur. Bildiriye konu kurganlar köyün girişinde ve güneyinde bulunmaktadır. Bu bölümde 17 adet kurgan tespiti yapılmıştır. Çoğu kaçak kazı ile tahrip edilmiş olarak tespit edilen bu kurganların bir kısmının 20 metre çapında olduğu görülmüştür. Özellikle büyük olan mezarların çevre duvarına sahip olduğu belgelenmiştir. Bu kurganlarda Orta Tunç Çağı'nın siyah aklı baskı tarak bezemeli çanak çömlekleri dışında boyalı mal grubundan monokrom ve polikrom örneklere de rastlanmıştır. Bu anlamda kurganların Orta Tunç Çağı keramik repertuarını büyük oranda temsil etmesi oldukça önemlidir. Böylesine önemli bir mezarlığın ne yazık ki ilişkili olduğu yerleşim yeri henüz tespit edilememiştir. Mezar sayısının fazlalığı ve aynı zamanda bu mezarlık alanında sanatsal özellikler taşıyan polikrom çanak çömlek varlığı bu mezarlığın bir yerleşim yeri ile ilişkili olması gerektiğini düşündürmektedir. Kurganların 3 tanesi toplu olan 14 kurgandan daha yüksek bir alanda bulunmaktadır. Gerek mezar çaplarındaki farklılıklar gerekse konum farklılığı mezarlık alanda sosyal bir hiyerarşinin olabileceğini akla getirmektedir. Aras Havzası'nın güney doğu sınırında bulunan kurganlar tipoloji açısından genel olarak Aras Havzası'nın tamamıyla uyumludur.

Anahtar Kelimeler: Ağrı Dağı, Doğubayazıt, Yayginyurt Köyü, Orta Tunç Çağı, Kurgan

Aras Kùltür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

İSHAK PAŞA SARAYI'NDAKİ FİGÜRLÜ BEZEMELER VE SARAY ZINDANI ÖZELİNDE FOUCAULT'NUN GÖRÜŞLERİ İLE İKTİDAR SANAT İLİŞKİSİNE BAKIŞ

Dr. Öğr. Üyesi Abdül TEKİN

Iğdır Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakùltesi, Resim Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5392-562X>

abdul.tekin@igdir.edu.tr

Özet

Ağrı iline bağlı Doğubayazıt ilçe sınırları içerisinde yer alan İshak Paşaa Sarayı hem yapıldığı dönem açısından hem de sanatsal ifade unsurları bakımından sıra dışı özellikler taőımaktadır. Sarayı bu çalışmada merkeze alan neden ise içinde yer alan ahşap figürlü cumbasının benzersizliğidir. Bu durum sanatsal anlatı aracı olarak konumunu özelleőtirmesi bakımından değil sanat ile toplum arasında kurulan hiyerarşik bağın görünürlüğü açısından önemlidir. Osmanlı'da sanatın saray tarafından desteklendiği ve bu desteğin dini ve gelenekçi bir yapıda olduğu bilinmektedir. İshak Paşaa Sarayı'nın içinde bulunan bu eseri genel anlamda Osmanlı saray sanatından ayıran en temel özelliklerin başında, tasvir yasağına karşı duruőu ve içerik olarak bağlandığı iktidar ile sanatın konumuna yaptığı gönderme meselesi gelir. İktidarlar sanatın etkileyici gücünü kendi varlığının kabulüne yönelik bir araç olarak kullanmaktadır. Yaőadığımız ağın eleştirel doktrininin geliőtminde önemli bir yere sahip Michel Foucault'nun ortaya koymuő olduğu iktidar eksenli görüşlerini ifade ederken baővurduėu sanatsal eserle ilgisine benzer bir biçimde konuyu değerlendiren bu çalışmada saray ile sanatın iktidara ve onun temsiline yönelik duruőu değerlendirilmiştir. Aslında sarayın ahşap cumbasının yıkık haline bugün bakarken gemiőtten günümüze doğru uzanan bu sanatsal ifadenin kronolojisine bakıyoruz. Bu amaçla uzunca bir perspektifte örnekler ile konunun geçirdiği dönüőtümün Doğu ve Batı arasında muğlak bir konumda sanat ve iktidar meselesine bakılmak istenmiőtir. Saray günümüzde ziyaret amaçlı kullanılan bir ören yeridir. Bu bakımdan figürlerin yapıldığı zamanki amaçları düőtünüldüėünde, sanatın vaatlerini yerine getirmediği düőtünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İshak Paşaa Sarayı, Michel Foucault, İktidar ve Sanat

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, İğdir-Türkiye

ROMA'DAN UZAK BİR ROMA "MREN KATEDRALI" (TÜRKİYE'NİN SIFIR NOKTASINDA BİR SANATSAL YAPI MREN)

Faruk TORUNOĞLU

tarihciomak@gmail.com

Özet

Kars'ın Digor ilçesinin Karabağ Köyünde, Türkiye Ermenistan sınırında bulunan Mren Katedrali Anadolu'nun en eski katedrallerinden biridir. Sanatsal bakımdan gerek freskoları ve gerek mimari süslemeleri ile çağının çok ötesindedir. 2014 yılında Dünya Anıtlar Fon'u takip listesine giren Mren Katedrali 7. Yüzyılda yapılmış döneminin en yüksek kubbeli katedrallerinden de biridir. Roma'da İmparator Herakleios döneminde Anadolu'da hâkimiyetin tekrar sağlanması ile beraber Kars ve çevresi de imparatorluk hâkimiyetine geçmiştir. Bu bölgelere valiler tayin edilmiş ve sanatsal eserlerde yapılmıştı. Bunlardan en görkemlilerinden birisi de Mren Katedralidir. Dikdörtgen planlı olan katedralin apsisi çıkıntılı bir yapıdadır. Kubbe kasnağı içten ve dıştan bakıldığında sekizgen olup kare cumbadan geçiş yarım konik tromplarla sağlanmaktadır. İç mekânda fresk kalıntıları yer almakta ve bu kalıntılarında muhtemel katedralin ilk dönemi olduğunu düşünebiliriz. Katedralin dış kısmındaysa kemerli kapı üstü ve heykelsi süslemeler vardır. Tarihsel süreç ışığında yeterli ilgiyi görememiş olan katedralin büyük oranda restorasyona ihtiyacı bulunmaktadır. Bu eşsiz yapının bir an evvel restore edilerek turizme kazandırılması oldukça önemlidir. Mren aynı zamanda Doğu Roma İmparatorluğu'nun en doğusunu temsil etmesi bakımından da önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Ortaçağ, Roma, Kars, Digor, Mren

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

MONDROS MÜTAREKESİ'NDEN KURTULUŞA KAĞIZMAN (1918-1920)

Öğr. Gör. Muhsin Ertürk Budak

Kafkas Üniversitesi/Kağızman Meslek Yüksek Okulu

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9026-3856>

m.erturk.budak@kafkas.edu.tr

Özet

Iğdır iline yakın olması sebebiyle Kars ilinin Kağızman ilçesi milli mücadele içerisinde önemli bir yere sahiptir. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından itibaren uzun bir süre Rusların egemenliği altında kalan Kağızman tüm zorluklara rağmen Türk kimliğini devam ettirmiştir. 1877 Berlin Antlaşmasıyla Kars, Ardahan ve Batum Ruslar tarafından alınmıştır. Böylece bölgede 40 yıl sürecek olan “*Kara Yıllar*” başlamış oluyordu. 1915 yılında Rusların da destekleriyle Ermeniler tarafından bölgede Türklere karşı büyük bir mezalim başlamıştı. 1917’de Rusların ihtilal sonrası Kağızman’dan çekilmesi Ermeniler ile Türkleri karşı karşıya getirmiştir. Osmanlı Devleti de ilerleyen süreçte 1918 yılında I. Dünya Savaşı’ndan yenik ayrılınca 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesiyle 1914 sınırlarına çekilmek zorunda kaldı. 1917 yılında Rusya ve 1918’de Osmanlı bölgeden ayrılınca Kağızman için bir belirsizlik oluşmuş ve bölge halkı kendi kaderini kendi çizmeye çalışmıştı. Sevr Antlaşmasından sonra Mustafa Kemal Paşa’nın emirleri doğrultusunda Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir 28 Eylül 1920 bölgeyi Ermenilerden kurtarmak için harekâta başlamış, Kazım Karabekir Paşa, komutasındaki 15. Kolordu Karakurt’tan Aras vadisine inerek Kağızman’a doğru ilerlemiştir. Milli Şura Hükümeti Dâhiliye Mümessili Kağızmanlı Ali Rıza Ataman’ın Ortakale Köyündeki milis kuvvetleri ilerleyen Türk ordusuna kılavuzluk yaparak 1 Ekim 1920 tarihinde Kağızman’ın Ermeni işgalinden kurtarılmasına yardımcı oldu. Bölge tamamen Ermenilerden kurtarıldıktan sonra 3 Aralık 1920’de TBMM ile Ermenistan arasında Gümrü Antlaşması imzalandı.

Anahtar Kelimeler: Mondros, Kağızman, Kara Yıllar, Ali Rıza Ataman, Doğu Cephesi

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

AĞRI DAĞI BÖLGESİ'NDE ÖNEMLİ BİR TURİZM MERKEZİ: KALUS KALESİ

Murat ŞAHİN

muratcamping2@gmail.com

Özet

Ağrı Dağı bugün olduğu gibi binlerce yıl öncesinde de oldukça önemli bir doğa değeri olup, Güney Kafkasya'nın bu bölümünde yani, Anadolu, Ermenistan, Kafkasya ve Kuzeybatı İran arasındaki kütleli varlığı ile bölgedeki yolların şekillenmesinde birinci dereceden rol üstlenmiştir. Bahsi geçen bölgeler arasındaki yol ağları, Ağrı Dağı'nın güneyinden geçen İpek Yolu, batısından geçen Kafkasya Yolu, Büyük ve Küçük Ağrı Dağları arasından geçen Serdarbulak Yolu'dur. Bu yollardan sonuncusu bugün aktif değildir. Ancak diğer iki yol aktif olarak kullanılmaya devam etmektedir. İşte bu iki yolun Doğubayazıt'ın kuzeybatısında kesiştiği bölgede bölge için önemli bir doğal değer olan Kalus Dağı bulunmaktadır. Kalus Dağı kuzeybatı-güneydoğu uzantılı olup, en yüksek yeri 2010 metredir. Dağın orta bölümlerinde 1910 rakımında bulunan kale eskiden beri Kazana Kalesi olarak adlandırılırsa da yapılan arkeolojik çalışmalarda Kalus Dağı'nın ismine binaen Kalus Kalesi olarak adlandırılmıştır. Kalus Kalesi, İpek ve Kafkasya Yollarının kesiştiği alanda bulunması sebebiyle önemli bir konuma sahiptir. Kalenin avlu kısmına çıkıldığında, İran'dan gelen İpek Yolu, Iğdır'a giden Kafkasya Yolu ve hatta Van'a giden Tendürek Yolu çok rahat bir şekilde görülmektedir. Kale bu yolların tamamına hakim bir bölgededir. Erken Demir Çağı'nda inşa edilen kalenin asıl önemine Orta ve Demir Çağı'nda ulaştığı ve bu anlamda yeni düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Ancak Kalus Kalesi'nin Orta Çağ periyodunda da oldukça önemli olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Bu kalede yapılacak arkeolojik çalışmalar bölgenin tarihini arkeolojisini ortaya çıkartacağı gibi turizm açısından da oldukça faydalı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ağrı Dağı, Kalus Dağı, Kalus Kalesi, Arkeoloji, Tarih, Turizm

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

ZENGEZOR KORİDORU'NUN ORTA ARAS HAVZASI VE BÖLGE ÜLKELERİNE EKONOMİK ETKİSİ

Doç. Dr. Savaş DURMUŞ

Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4156-4526>
sdurmus_75@hotmail.com

Özet

Zengezor Koridoru. Türkiye ve Azerbaycan arasında doğrudan kara yolu bağlantısını sağlayacak olan koridordur. Azerbaycan'ın Türkiye ile Türkiye'nin Kafkasya ülkeleri bağlantısını sağlayacak olan koridor ekonomik, sosyal ve siyaseten önem arz etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, kuruluş yıllarından beri koridora büyük önem vermiş Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti ile 16 Mart 1921 yılında Moskova antlaşması ve devamında yapılan anlaşmalarla bugünkü Türkiye, Rusya, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan sınırları belirlenmiştir. Tarihsel süreç içerisinde Azerbaycan topraklarının emperyalist güçler tarafından işgal edildiği görülmektedir. Stalin döneminde Azerbaycan'ın kaybettiği toprakların bir kısmı Ermenistan'a bırakılmıştır. Benzer bir durum Dağlık Karabağ'da yaşanmıştır. Rusya'nın desteğini arkasına alan Ermenistan 1988 yılında Azerbaycan topraklarının beşte birini işgal etmiş, 1 milyon Azerbaycanlı yaşadıkları bölgeleri terk etmek zorunda kalmışlardır. 7 Eylül 2020 tarihine Ermenistan Azerbaycan'a karşı ikinci kez saldırılara başlamış fakat Rusya'dan beklediği desteği görememiştir. 44 gün süren 2. Karabağ Savaşı Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ'ın güneyinde yer alan Şuşa'yı ele geçirmesinin ardından Erivan yönetimi yenilgiyi kabul etmek zorunda kalmıştır. Moskova'nın arabuluculuğuyla Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan arasında 10 Kasım'da imzalanan anlaşma ile Azerbaycan, 1. Karabağ Savaşı'nda kaybettiği toprakların bir kısmını hem askeri hem de siyasi başarısı ile geri kazanmış oldu. 2020 Dağlık Karabağ Savaşı'nın Azerbaycan tarafından kazanılmasının ardından Azerbaycan ve Ermenistan arasında imzalanan ateşkes antlaşmasının 9. Maddesi oldukça önemlidir. Bu madde gereğince Azerbaycan ile eksklav parçası olan Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti arasında bağlantıyı kuracak olan Zengezor koridorudur. Bu çalışmada Zengezor koridorun'un ekonomik ve siyasi etkilerinin kardeş ülke Azerbaycan, Türkiye ve bölge ülkelerine etkisi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zengezor, Türkiye, Azerbaycan, Rusya

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

BATI CEPHESİ'NİN İLK DİPLOMATİK ZAFERİ: MUDANYA MÜTAREKESİ

Prof. Dr. Selçuk Ural

Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9206-6661>
sural25@hotmail.com

Gülçin Şenermen

Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5581-0260>
gulcin.bilgin@outlook.com

Özet

Mondros Mütarekesi Birinci Dünya Savaşı'na son vermenin ötesinde Anadolu topraklarının parçalanması ve Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesinden silinmesi anlamına geliyordu. Osmanlı toprakları mütarekenin çeşitli maddeleri bahane edilerek tek tek işgal edilirken Paris'te başlayan sözde barış konferansı galipler için yeni dünya düzeni oluşturmayı hedefliyordu. Bu düzen içerisinde Osmanlı Devleti'nin varlığından ve Türk milletinin bağımsızlığından söz etmek mümkün gözüküyordu. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali İtilaf devletlerinin sömürgeci politikalarını ve gizli anlaşmaları hayata geçirmek hususunda yeni bir başlangıcı ifade etti. Bu tarihten itibaren Yunan ordusu, müttefiklerin silahlı gücü haline dönüştü. Yunan ordusu bir yandan Megalo İdea'yı gerçekleştirmeye gayret ederken diğer yandan müttefiklerin menfaatlerini kalıcı hale getirmeye çalıştı. Sevr Antlaşması Yunan ordusuna Anadolu'nun içlerine doğru ilerleme fırsatı tanıdı. Buna karşılık Türk milletinin içinden çıkan Millî Mücadele hareketi Yunan ordusuna karşı askeri ve siyasi mücadele başlattı. Türk milletinin büyük fedakârlığıyla meydana getirilen Türk ordusu İnönü, Sakarya ve Başkomutanlık Meydan Muharebelerinde düşmanını mağlup etti. Yunan hükümeti yaşadığı hezimet karşısında tutunamayacağını anlayarak müttefikleri aracılığıyla ateşkes teklifinde bulundu. Mustafa Kemal Paşa, teklifi kabul ederek Mudanya'da müzakerelerin önünü açtı. Taraflar arasındaki görüşmeler 3 Ekim 1922'de başlarken müttefikler Türk hükümetinin karşısında yer aldılar. Mustafa Kemal Paşa görüşmeleri yakından takip ederken diplomatik çözümden yana olmuş ancak millî sınırların kabulü için savaştan da çekinmeyeceklerini göstermiştir. Müttefiklerin Türk zaferini görmezden gelme çabaları görüşmelerin hararetli ve zor geçmesine neden olmuştur. 11 Ekim 1922'de imzalanan mütareke siyasi ve askeri sonuçları itibarıyla önemli bir yere sahiptir. Mondros ve Sevr Antlaşmalarının neden olduğu parçalanma süreci durdurulduğu gibi Türkiye devletinin ve TBMM'nin tanınmasının önündeki bütün engeller kaldırılmıştır. Müttefikler için kalıcı barışı tesis etmek üzere uluslararası görüşmeleri başlatmaktan başka yol kalmamıştır. Anadolu Yunan işgalinden kurtarıldığı için, Doğu Trakya'nın tahliyesi gündeme getirilerek Yunan ordusunun Meriç'in batısına çekilmesi sağlanmıştır. Askerî harekâta gerek kalmadan Türkiye'nin bütünlüğü açısından vazgeçilmez değere sahip olan Doğu Trakya'da Türk yönetimi tesis edilirken aynı zamanda İstanbul'un kurtuluşu için önemli bir aşama başarıyla geçilmiştir. Yunanistan Küçük Asya Macerasından büyük hezimetle çıkarken onu yıllarca Türk milletine karşı kullanan müttefikleri de siyasi ve askeri hayal kırıklığına uğramıştır. Zira Türk barışını dünya savaşının şartlarına göre değil, yeni şartlara göre belirlemek durumunda kalacaklardı.

Anahtar Kelimeler: Mudanya, Batı Cephesi, Sakarya Meydan Muharebesi, Millî Mücadele

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

SSCB SONRASI TÜRKİYE’NİN KAFKASYA POLİTİKASI VE KARABAĞ SORUNU (1991-1994)

Prof. Dr. Selçuk Ural

Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9206-6661>

sural25@hotmail.com

Mehtap Çınar

Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5297-5908>

mhtpcinar@outlook.com

Özet

Karabağ sorunu Azerbaycan ve Ermenistan arasında etnik ve bölgesel sebeplerle ortaya çıkan bir anlaşmazlıktır. Karabağ sorunu 1988’de Azerbaycan toprağı olan Karabağ’ın içerisinde bir bölge olan Dağlık Karabağ’da yaşayan Ermenilerin sözde referandum düzenleyip bağımsızlık kararı almasıyla başlamıştır. Referandum Azerbaycan tarafından kabul edilmeyince Ermenistan’da sokak gösterileri başlamış ve gösteriler zamanla artmıştır. Gösteriler kısa sürede silahlı çatışmaya dönüşerek önce Dağlık Karabağ’ı etkisine aldı ardından bütün Karabağ’a sıçradı. Bununla da yetinmeyen Ermeni çeteleri ve Ermenistan silahlı kuvvetleri Azerbaycan topraklarında işgal harekâtı başlatmıştır. Bu durum karşısında Azerbaycan ordusu ve Azerbaycan halkı kendini korumak için mücadeleye girişmek zorunda kalmıştır. İki taraf arasında başlayan kanlı çatışmalar sonucunda Azerbaycan hem toprak kayıplarına uğradı hem de şehirleri ve halkı Ermeni mezalimine uğramıştır. İki ülke arasında yaşanan savaş SSCB’nin dağılması ve bağımsızlık sürecinde şiddetini artırarak devam ettirmiştir. Ermenistan kuvvetleri ve Karabağ’daki Ermeni çeteleri Azerbaycan topraklarının %20’lik bir kısmını uluslararası hukuku ve uluslararası teşkilatların kararlarına rağmen işgal etmiştir. SSCB’nin yıkılışı ve yerini bağımsız devletlerin ortaya çıkışı Türkiye’nin yeni bir Kafkasya politikası oluşturmasını zorunlu kılmıştır. Uluslararası ilişkilerde barışçı politika izleyen Türkiye, Ermenistan da dâhil olmak üzere Kafkas ülkelerinin tamamının bağımsızlığını tanımış, toprak bütünlüğü ve iyi komşuluk ilkeleri üzerinden siyasi ve diplomatik ilişkilerin kurulmasını savunmuştur. Azerbaycan’ın Ermenistan tarafından işgale uğraması karşısında Türkiye, Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını savunarak bunu Birleşmiş Milletler ve AGİT Minsk Grubu gibi uluslararası teşkilatlarda dile getirerek savunmuştur. Bununla ilgili kararların alınmasında etkili olmuştur. Türkiye Karabağ’ın işgalini önlemek ve Azerbaycan’ın bağımsızlığını korumak üzere çok sayıda ikili antlaşma imzalamıştır. Antlaşmalar yoluyla Türkiye ve Azerbaycan arasında ikili ilişkiler geliştirilirken aynı zamanda askeri denge kurması için adımlar atılmıştır. Rusya bölgeden çekilse dahi Karabağ’ın işgaline itiraz etmediği gibi Ermenistan’a siyasi ve askeri destek sağlamıştır. Rusya uluslararası görüşmelere müdahil olmuş ve Karabağ sorununu içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Ayrıca doğalgazın öneminin artmasıyla Hazar Denizi’nde bulunan büyük doğal gaz rezervinin Anadolu ve Avrupa’ya taşınacak olması Kafkasya’nın konumu ve önemini ön plana çıkarmıştır. Türkiye bu konuda Ermenistan’ın da içinde bulunduğu iktisadi projeler ortaya koyarak Ermenistan yönetiminin barışçı adımlar atması için gayret sarf etmiştir. Fakat bir sonuç alamadığından petrol ve doğalgaz hatları Gürcistan üzerinden geçirilecektir.

Anahtar Kelimeler: SSCB, Kafkasya, Politika, Karabağ, AGİT

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

ORTA ARAS HAVZASI'NDA DAĞ TURİZMİ

Hüseyin YILDIZ

Iğdır Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Avcılık ve Yaban Hayatı Bölümü
h9huseyin@gmail.com

Özet

Orta Aras Havzası Kars, Iğdır ve Doğubayazıt'tan oluşmaktadır. Havzanın bu bölümünü batıdan doğuya doğru gelen Karasu-Aras Dağları ve sonlandığı bölgedeki Ağrı Dağı kuzey ve güney doğrultusunda iki parçaya ayırmaktadır. Kuzeyde kalan bölüm Iğdır Ovası, güneyde kalan ise Doğubayazıt Ovası'dır. Bu bölüm aynı zamanda Kafkasya, Anadolu ve İran arasında önemli bir geçiş koridorudur. Bölgenin kültürel yolları bu dağlara göre şekillenmiştir. Havzanın en önemli yükseltileri Ağrı Dağı başta olmak üzere Zor, Tekelti, Canderviş, Kösedag ve Kızıldağ'dır. Bu dağların birçoğunda önemli yol ve geçitler bulunmaktadır. Buna bağlı olarak da zengin bir kültürel mirasa sahiptirler. Bununla birlikte bu dağların her biri dağ turizmi açısından oldukça önemlidir. Müthiş manzaralara sahip olmaları, her birinin kendine göre ayrı bir disiplinin olması, her yaşa ve bransa uygun kitlelere hitap eden pozisyonlardadır. Bu yükseltilerin uygun şekilde tanıtımı ve turizme kazandırılması Iğdır başta olmak üzere çevre kentleri de turizm açısından kalkındırma potansiyeline sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Ağrı Dağı, Doğa Sporları, Doğa Turizmi, Dağcılık, Spor, Dağ Turizmi

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

AĞRI DAĞI'NDA YABAN HAYATI

Hüseyin YILDIZ

Iğdır Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Avcılık ve Yaban Hayatı Bölümü
h9huseyin@gmail.com

Özet

Ağrı Dağı dünyanın en önemli arkeolojik, kültür ve inanç simgelerinden biridir. Arkeolojik açıdan özellikle dağın kuzey yamaçları yerleşime uygun olduğu için eski çağlardan beridir günümüze kadar yoğun şekilde kullanılmıştır ve kullanılmaya devam etmektedir. Bu bağlamda gerek bu arkeolojik ve tarihi merkezler gerekse dağın kendi turizm potansiyelinden dolayı yerli yabancı birçok gezgin tarafından ziyaret edilmektedir. Dağcılık mesleğimiz kapsamında Ağrı Dağı'nın hemen hemen tüm noktalarında bulunma şansı edindik. Bu geziler sırasında özellikle dağın kendi bünyesinde bir yaban hayatının bakir olarak devam ettiği tespit edilmiştir. Dağda yaşayan önemli türler arasında leopar, saz kedisi, Anadolu koyunu, ceylan, yeşil arı kuşu, su maymunu gibi türlerin varlığı görülmüştür. Bunların bir kısmının soyunun tükendiği, bir kısmının ise tükenme tehlikesiyle baş başa olduğu bilinmektedir. Bu bildiri kapsamında Ağrı Dağı ve yakın çevresinde yaban hayatı yeni bilgi ve belgelerle bilim camiasına tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ağrı Dağı, Yaban Hayatı, Hayvan Türleri, Leopar, Su Maymunu, Ekosistem

Aras Kültür ve Sanat Sempozyumu, 24-26 Ekim, Iğdır-Türkiye

AĞRI DAĞI ÇEVRESİNDE TARİHİ SÜREÇTE DOĞAL YAPI MALZEMELERİNİN KULLANIMI VE BAZI MÜHENDİSLİK TEKNİKLERİ

Saliha Ebru ÇAKIRGÖZ

Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3132-3980>
ebruturan@marun.edu.tr

Doç. Dr. Atilla KARATAŞ

Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9159-6804>
atilla.karatas@marmara.edu.tr

Özet

Ağrı Dağı volkanik kütlesi Türkiye'nin en yüksek dağı olmakla birlikte Anadolu, Kafkaslar ve Mezopotamya'yı buluşturan bir nirengi noktası niteliğindedir. Bu bakımdan tarihin her döneminde yerleşmelere sahne olduğu ve bölgede yerleşen medeniyetlerin kendi alanlarını ümran etme amacına yönelik faaliyetlerde buldukları bilinmektedir. Bu toplumlar iskân faaliyetlerinde dönemin şartlarına uygun olarak çevredeki mevcut doğal yapı malzemesi ne ise onu kullanmış, buna uygun mühendislik teknikleri geliştirmiş ve kendi dönemlerine imzalarını atmışlardır. Başta kale ve surlar olmak üzere konutlar, ağıllar, su – tahıl depoları, mezarlar, yollar, baraj seddeleri, taşkın/rüsubat setleri ve tapınaklar dönem toplumlarının yaptığı başlıca mimari eserlerdir. Bu yapıların her biri kale tipi yerleşmeler ve çevresinde örneklendirilebilir unsurlardır. Söz konusu yapıların inşasında kullanılan malzemeler ise Ağrı Dağı ile Karasu-Aras silsilesindeki volkanik kütlelerin faaliyetleri sonucu meydana gelen bazalt ve andezit gibi derinlik volkanizması ürünleridir. Öyle ki zorlu iklim şartları, aşınma, paslanma ve darbeye yüksek mukavemet gösteren bazaltlar medeniyetin inşasında öncelikli rol oynamıştır. Zamana meydan okurcasına bugün dâhi sapsağlam duran yapıların sırrı silis, demir ve magnezyum açısından zengin bu koyu renkli kayaçlarda saklıdır. Bölge halklarının başarısının dayandığı diğer bir unsur ise coğrafya ve mühendislik bilgisine sahip olmaları ve bunu reel olarak kullanmalarındır. Nitekim yerleşmek için ovayı tabanı yerine düzlüklerin kenarındaki tepeleri seçmiş böylece alüvyon kökenli gevşek zemin yerine aşınma karşı direnç gösteren kaya zemine yapılarını inşa ederek deprem ve akabinde oluşabilecek sıvılaşma tehlikesine karşı bir nebze önlem almışlardır. Buna paralel olarak ovadaki yüksek taban suyu seviyesi ve özellikle yaz aylarında ciddi boyutta görülen tuzlanmaya karşı tepelerde taraçalandırma yaparak hafif eğimli, iyi drenajlı tarım alanları oluşturmuşlardır. Ayrıca yerleştikleri tepeyi önce tesviye etmeleri daha sonra da bu işlemde çıkan hafriyatla yapılaşmaya kaynak malzeme oluşturmaları sıfır atık prensibine sahip projelendirmelerin olduğunu ortaya koymaktadır. Yerleştikleri sahalarda yaptıkları ıslah çalışmaları da heyelan ve creeping gibi sorunları bertaraf etmek için önemli bir hamle olarak dikkat çekmektedir. Mühendislik teknikleri hususunda ise köklü tarihe sahip bu bölgede her topluluk kendi yapısını oluşturmuş, ardından gelenler de üstüne ekleme ve takviyeler yaparak medeniyet tarihini inşa etmişlerdir. Bu bakımdan kalelerin farklı topluluklarca restore edilerek ayakta kaldığı ve yakın döneme kadar da kullanıldığı düşünülmektedir. Söz konusu kalelerde uygulanan bazı yapıım teknikleri Urartu medeniyetinin mimari özellikleri ile benzerlik göstermektedir. Rizolit plan olarak

adlandırılan ve kurtin baastiyonlarla sur duvarlarını güçlendirmeyi hedefleyen Urartu yönteminde duvardan yaklaşık bir metre kadar olan çıkıntılar bulunmakta ve bu çıkıntılar özellikle iki duvarın birleştiği köşelerde, gözetleme kulelerinin altlarında konumlandırılmaktadır. Bastiyonlarla amaç devasa duvarların zemine yaptığı basıncı daha geniş bir alana yaymak ve bu vesileyle duvarları/surları çok daha sağlam hale getirmektir. Yine Urartulara ait bir taş tekniği olan sandık duvar tipi olarak adlandırılan yöntemde ise kale duvarının ön ve arka duvarı örülüp, bu iki duvar arasında ise bir miktar boşluk bırakılır. Daha sonra bu boşluk daha küçük kayalarla, moloz ya da kerpiçle doldurulur. Böylelikle çok daha kalın bir duvar daha az işçilikle yapılmış olur. Aynı zamanda zemine yapılan basınç daha geniş bir alana yayılarak yapının stabilitesi artırılırken, kalın surlar şehri dışardan gelecek saldırılara karşı daha güçlü kılmaktadır. Bütün bu mühendislik uygulamaları ve mimariye dair teknikler Ağrı Dağı volkanik kütlesi çevresinde çok eski çağlardan bu yana korunabilmiş tarihi-arkeolojik eserin varlık sebebi olmuştur.

Anahtar kelimeler: Doğal Yapı Malzemeleri, Orta Aras Havzası, Antik Dönemde Mühendislik teknikleri